

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Lärare - status - profession

En retorisk analys av artiklar knutna till lärares situation på 1960- och 2010-talet

Marianne Agelin-Skårstedt

Termin: Ht 2014

Kurs: IL1510 H14 Idéhistorisk fördjupningskurs 30 hp

Nivå: Kandidat

Handledare: Christine Quarfood

Abstract

Title: Teacher – status – profession. A rethorical analysis of journal articles related to teachers situation in the 1960s and 2010s

(Lärare – status – profession. En retorisk analys av tidskriftsartiklar knutna till lärares situation på 1960- och 2010-talet)

Author: Marianne Agelin-Skårstedt

Year: Autumn 2014

Level: Bachelor degree

Department: Department of Literature, History of Ideas, and Religion

Supervisor: Christine Quarfood

Summary: The aim with this study is to investigate how the role of the teacher has changed and how society has influenced the teachers' situation in the 1960s and 2010s, with a focus on teaching in secondary school. Starting in the late 1980s when the concept of profession was introduced to the Swedish teachers, many claim that a deprofessionalization for teachers started at this time. Others say that already in the 1960s, the teachers status in the society started to decrease.

The method I have used is a rethorical analysis of articles in Swedish Teacher Union Journals. I have also availed myself of one article in the newspaper and articles in online magazines. The rethorical analysis aims to investigate whether the articles give an enthusiastic or dystopian approach to the teaching role, in a similar way as Thomas Karlsruhn have used the concepts.

Key words: Teacher's personality, Teacher's role, Professionalism, Autonomy, Swedish Teacher Union Journals, Education Society, Municipalyzation.

Innehållsförteckning

1. Inledning	sid 4
1.2 Syfte	sid 5
1.3 Frågeställning	sid 5
1.4 Källmaterial och annan litteratur	sid 5
1.5 Metod	sid 7
1.6 Teoretiskt perspektiv	sid 8
1.7 Begreppet profession	sid 9
1.7 Forskningsläge	sid 10
1.8 Avgränsningar	sid 12
1.9 Disposition	sid 12
2 Bakgrund	sid 13
2.1 Undervisningssamhället	sid 13
2.2 Folkskolläraren och Läroverksadjunkten	sid 14
2.3 Effekter av kommunaliseringen	sid 16
2.4 En plats i solen	sid 17
2.5 Professionens frihet	sid 18
2.6 Transparens	sid 18
2.7 Lärarnas karriärmöjligheter	sid 19
3. Analys	sid 19
3.1 ”Om lämplighet för läraryrket”	sid 20
3.2 ”Den nya skolan kräver hög värdering av lärarinsatsen”	sid 23
3.3 ”Ny lärarroll – javisst, men var är rollhäftet”	sid 26
3.4 ”Kraven på lärarnas kunskap ökar ständigt”	sid 27
3.5 ”’Sverige har slutat undervisa.’ Så förlorade lärarna sitt yrke”	sid 29
3.6 ”Vem ska ha makten att beskriva läraryrket”	sid 33
3.7.1 Lärarna lyfter Sverige	sid 35
3.7.2 ”Hur lärare ska få kunskap bestäms uppifrån”	sid 37
3.8 ”Jante frodas i klassrummet”	sid 38
4. Diskussion	sid 40
5. Källor	sid 42

1. Inledning

1.1 Inledning

Den här uppsatsen kommer att handla om lärarprofessionen och dess betydelse under en 50-årsperiod. Efter andra världskriget sker stora politiska förändringar i det svenska utbildningssystemet. I välfärdsstatens ideologi låg en jämlikhetstanke om en skola för alla. I slutet av 1940-talet fanns det inte plats för alla att gå vidare till studier på läroverken och detta drabbade medelklassens barn i första hand. Dessutom ställde ett mer komplext arbetsliv större krav på medborgarnas allmänna bildning och kompetens. Det dröjde fram till 1960-talet innan en skola för alla, grundskolan och ett nytt gymnasium kunde genomföras,¹ denna förändring skulle ske genom demokratiska skolreformer. Jag har därför valt att utgå från 1960-talet i och med att nya undervisningsmönster, ny teknik och nya metoder infördes, krävdes även en förändring av lärarrollen.

I uppsatsen vill jag jämföra lärarrollen på 1960-talet och 2010-talet, samt reflektera över samhällets påverkan på professionen. Vilket samhälle är det vi pratar om? Är det undervisningssamhället som Gunnar Richardson pratar om på 1960-talet eller är det kunskapssamhället, konkurrenssamhället eller granskningsamhället? Jag misstänker att dagens samhälle är en blandning av ovanstående och att det indirekt påverkar lärarprofessionen och yrkets autonomi. Jag avser med denna uppsats att titta närmre på lärarprofessionen och då uppkommer frågan; Vem är den som bäst kan bedöma om en lärare har de rätta kvalifikationerna eller är tillräckligt professionell? Är det kollegor, föräldrar, administratörer eller till och med politiker?

Mitt intresse i detta ämne beror på att jag under mina sista yrkesår, från 1994, hamnade i skolmiljön, närmre bestämt på De la Gardiegymnasiet i Lidköping. Efter att ha arbetat med forskning bland annat inom läkemedelsindustrin och på Sahlgrenska sjukhuset, blev jag väldigt förvånad när jag kom till gymnasiet. Skolan hade inte förändrats mycket från det att jag själv gick i gymnasiet. Det var heta diskussioner i korridorerna, kommunaliseringen hade genomförts, lärarna var bittra och reagerade starkt mot den individuella lönesättningen. Jag upplevde även en viss hierarki, ämneslärarna hade högre status än yrkeslärarna.

Jag kommer ”utifrån” in i skolmiljön och det ser jag som en positiv ingång när det gäller skolfrågor. Jag hade en viss negativ syn på lärarrollen innan jag själv insåg vilken

¹ Christina Florin, ”Från folkskola till grundskola”, Folkskolans historia del II 1872 – 1962, sid 11 <http://www.lararnashistoria.se>, hämtad 2014-11-20

komplex yrkesroll lärare egentligen har. Detta påpekar jag då idag alla har erfarenhet om och därför tycker sig veta hur skolan ska fungera. Som arbetslagsledare kom jag även i kontakt med allt det som läraren gör utanför undervisningsrollen, som inte syns i tjänstefördelningen. Om man tittar på den tid som administrationsdelen tar idag, är det kanske på tiden att ”annan” personal anställs på skolan för att avlasta läraren. Med annan personal menar jag till exempel ekonomer, lärarassistenter, kontaktpersoner för skolresor inom och utom landet och statistiker,

Idag försöker samhället höja lärarnas status genom legitimation och karriärtjänster. Vad händer då i den kollegiala miljön? Redan efter kommunaliseringen hävdar vissa lärare att det var de individuella lönerna som förorsakade en dålig stämning på skolorna. Idag finns det möjlighet att bli ”förstelärare”, vilka känslor uppstår då för de andra lärarna på skolan. Något som kommer upp i flera av mina artiklar är kollegial handledning, är det detta lärarna vill ha?

1.2 Syfte

Syftet med min uppsats är att belysa lärarrollen samt relatera den till de samhällstyper vi lever i och som kan tänkas påverka lärarnas arbetssituation. Några forskare menar att det var på 1990-talet som avprofessionaliseringen börjar, medan andra menar att den började redan på 1960-talet. Jag kommer att göra nedslag i några artiklar från 1960-talet och några från 2010-talet, för att jämföra vad texterna säger om lärarprofessionen, med fokus på frågan om lärarens autonomi och status.

1.3 Frågeställning

Den övergripande frågeställningen är; på vilket sätt debatteras lärarnas yrkesroll på 1960-talet och 2010-talet. Delfrågor som jag behandlar i uppsatsen är; vilka synsätt på lärarprofessionen kan man finna i arbetsmaterialet. Har förutsättningar eller begrepp förändrats? Vidare undersöker jag ifall tidningsartiklarna ger uttryck för en entusiasmerande eller dystopisk vision.

1.4 Källmaterial och annan litteratur

Primärlitteraturen består av tio artiklar hämtade ur olika lärartidningar samt en dagstidning *Dagens Nyheter*. Jag har i första hand valt artiklar ur lärarfackens tidskrifter eftersom jag anser att de är mest insatta i lärarnas dagliga verksamhet och har därmed en stor kunskap om lärarnas arbetssituation. *Pedagogisk tidskrift* gavs ut av

Folkskolläraförbundet, som idag är Lärarförbundet. Deras tidskrift heter idag *Lärarnas tidning* och tillsammans med den utkommer fyra gånger per år *Pedagogiska Magasinet* som temanummer. *Skolvärlden* ges sedan 1963 ut av Lärarnas Riksförbund. *Skola och samhälle*, är en nättidning om skola, skolpolitik och lärarutbildning.

Artiklarna är i kronologisk ordning, Gustaf Kaleen, ”Om lämplighet för läraryrket”, publicerad i *Pedagogisk Tidskrift*, häfte 4, s. 110 – 115, 1964. Göte Rudvall, ”Den nya skolan kräver hög värdering av lärarinsatsen”, *Skolvärlden*, nr 18, s. 976 – 977, 1966. Ulf Sellergren, ”Ny lärarroll – javisst, men var är rollhäftet?”, *Skolvärlden*, nr 19, s. 1008 – 1009, 1966. Sigurd Åstrand, ”Kraven på lärarens kunskap ökar ständigt”, *Skolvärlden*, nr 18, s. 1004 – 1005, 1966. Maciej Zaremba, ”Sverige har slutat undervisa. Så förlorade lärarna sitt yrke”, *Dagens nyheter*, 2011-04-12. Bim Riddersporre, ”Vem ska ha makten att beskriva läraryrket”, *Pedagogiska Magasinet*, 2011-02-25. Ingrid Carlgren, ”Kommer lärarlegitimationen att höja läraryrkets status? *Skola och Samhälle*, 2012-09-13. Ingrid Carlgren, ”Hur lärare ska få kunskap bestäms uppifrån”, *Skola och samhälle*, 2013-09-16. Marianne Nordenlöv, ”Jante frodas i lärarrummet”, *Pedagogiska Magasinet*, 2014-05-08. A.a. ”Andrelärarens röst saknas i debatten”, *Pedagogiska magasinet*, 2014-09-03.

Sekundärlitteratur Till teoridelen; Sven-Eric Liedman, *Hets! En bok om skolan*, utgiven 2011 och Mats Alvesson, *Tomhetens triumf*, 2011. Till metoddelen; Thomas Karlsohn, *Teknik Retorik Kritik*, 2012. Jag har valt denna litteratur, för jag anser att innehållet i dessa böcker utgör en förståelse för syftet med min uppsats. Med Liedmans bok *Hets! En bok om skolan*, skulle från början ha varit min primärlitteratur. Uppsatsen skulle då ha inriktad sig på hur kvalitet omvandlas till kvantitet, om hur resultatredovisningar påverkar lärarnas arbetssituation. Jag fick ingen direkt idéhistorisk aspekt genom denna ansats utan valde i stället att historiskt jämföra olika idéer om lärarrollen på 1960-talet med 2010-talet. Efter bearbetning av uppsatsen och när jag bestämt mig för vilken metod (Karlsohns retoriska metod) och idéhistorisk inriktning jag skulle använda mig av, fick arbetet en vändning till tidningsartiklarna ovan. Mats Alvessons bok, *Tomhetens triumf*, är en kritisk reflektion över professionsbegreppet, varför jag anser att den har sin plats i uppsatsen. Övrig litteratur har jag valt för bakgrunden till mitt arbete; Johan Wennström, *Lärare utan frihet*, 2014. Gunnar Richardsson, *Svensk utbildningshistoria*. Svante Nordin, *Varför idéhistoria, En ämnesintroduktion för nya studenter*, Studentlitteratur AB, Lund 2013.

Leif Levin, "Kommunaliseringen av skolan är ett misslyckande", *Dagens Nyheter*, 2014-02-10. Kjell Tormod, "Förföljelsen av adjunkterna", *Skola och Samhälle*, 2011-10-17.

1.5 Metod

Metoden jag kommer att använda mig av i uppsatsen är en retorisk metod. Det rör sig om en retorisk texttolkningsmetod, där jag gör en tolkning av texten, dess syfte, författaren och i vilken situation texten uppkommit. Texter och teorier är inte bara intressanta för vad de vill säga, utan också på vilket sätt de vill påverka.² Jag kommer i de av mig undersökta artiklar att arbeta efter Thomas Karlsohns³ metodtitel som han kallar "retorica studens". Thomas Karlsohn disputerade 2006 vid institutionen för idé och lärdoms historia, och arbetade därefter som docent vid denna institution. 2014 anställdes han som lektor vid Uppsala Universitet på institutionen för idé och lärdoms historia.⁴ Idéhistoriskt är det möjligt att använda retorik i utvidgad och analytisk mening och själv använda sig av retorikens grundläggande insikter. "Rethorica studens", är ett begrepp som skiljer sig från antikens "rethorica utens", vilket innebär det praktiska utförandet av retoriken, respektive "rethorica docens" som är den teoretiska läran om retoriken. Karlsohn har i sin bok, *Teknik – Retorik - Kritik* arbetat fram denna metod, som handlar om lärares attityder till införandet av IT i den svenska skolan. Karlsohn har utgått från riksdagsmotioner och propositioner, offentliga utredningar, skrifter ur departementsserien och material från olika myndigheter. Han har dessutom använt sig av artiklar i dagspressen och i den skolfackliga pressen.

Ett retoriskt angreppssätt bygger på en helhetssyn, en förståelse av kommunikationen och de påverkansmedel som talaren äger, logos, ethos och pathos. I retorikens helhet ingår logos, ett försanthållande för innehållet, etos, förtroende för den som talar, samt pathos, den emotionella effekten för den, som texten är riktad till. Logos och pathos är två av talarens uppgifter som Cicero menar på är att undervisa "docere" och att röra känslan "movere".⁵ Enligt Karlsohn är situationen en viktig punkt, all retorik är situerad och kräver *kairos* och *aptum*, det vill säga att budskapet ska

² Svante Nordin, *Varför idéhistoria, En ämnesintroduktion för nya studenter*, Studentlitteratur AB, Lund 2013, s. 17.

³ Thomas Karlsohn, *Teknik, Retorik, Kritik. OM IT-bubblan och datoriseringen av skolan*, Carlssons Bokförlag, Stockholm, 2009 s. 20.

⁴ <http://katalog.uu.se/empinfo/?id=N13-2548>, hämtad 2015-01-13

⁵ Karlsohn s. 171.

passa in i tiden och beskrivningen ska vara sammankopplad med en förståelse för sammanhanget.

Jag har valt att framför allt fördjupa mig i logos- och pathosaspekterna i granskningen av mina artiklar. Jag har förenklat Karlsohns analysmodell och låter enbart vissa frågeställningar styra min metod. I varje aspekt undersöker jag den retoriska situationen, den retoriska tendensen samt den retoriska effekten. Med den retoriska *situationen* menar jag det specifika och särpräglade vid den tidpunkt som artiklarna skrivs, det gäller i min studie att se hur artiklarna skildrar synen på lärarrollen i den samtida situationen. Ett annat mönster är hur den retoriska *tendensen* beskrivs, med det avser jag texternas allmänna sätt att återge lärarpersonlighetens utveckling, den kan vara bestämd på förhand och den kan också vara öppen för vilja och handling. Den retoriska *effekten*, i de fall den går att skönja, handlar om eventuella attitydförändringar och vilken påverkan texten kan tänkas ha för läsaren.

Den första aspekten, logos,⁶ innebär att det finns en viss förståelse om hur läraren är, vad artikeln vill säga om lärarprofessionen. Lärarnas yrkesstatus har varit ett samtalsämne under en längre tid, idag talar vi om profession. Frågan är, har läraryrket någonsin varit en profession eller till och med ett kall? Logos vädjar till förnuftet, man kan säga att här beskriver författaren de fakta som är relaterade till den retoriska situationen. Artikelns trovärdighet är viktig och går det att spåra en författares retoriska effekt? Analysen av pathos tar fasta på alarm och varningssignaler i artiklarna hur författaren vill väcka läsarens uppmärksamhet på problem och missförhållanden.

1.6 Teoretiskt perspektiv

Jag har valt att utgå från Liedmans och Alvessons teorier om vad profession innebär. Liedman hänvisar till Parson, som menar att de som ingår i en profession har en lång och kvalificerad utbildning som avslutas med en examen eller legitimation. Parson förutsätter också att en profession har en intellektuell komponent till skillnad från mer hantverksmässiga utbildningar. Professionerna har dessutom en ganska stor autonomi. Professionen är klientbaserad, det vill säga i skolans värld är det eleverna som utgör klienter. Avgörande för att professionen skall bestå, är att allmänheten har förtroende för utövarna i professionen. När det gäller bedömning av lärare är fallet inte så enkelt. Vet kollegorna bäst vad som utmärker en bra lärare, eller är det eleverna eller deras

⁶ Karlsohn, s. 174.

föräldrar, är det administratörerna eller politikerna? I detta sammanhang kan avprofessionalisering och inskränkning av professionens frihet diskuteras.⁷

Mats Alvesson, professor i företagsekonomi vid Ekonomihögskolan vid Lunds Universitet,⁸ skriver i sitt förord att; ”Framgång i vårt samhälle baseras i ökad grad på formeln att ”det skall se bra ut”. Det jobbas mycket med kulisser, jargong och massmedial framtoning medan verksamhetens kärna och kvalitet betyder mindre.” En profession blir en framgångsindikator. Termen profession, som ger respekt, inflytande och attraktiva jobbpositioner, används på olika sätt men i allmänhet gäller att en profession har högre status än en icke-profession. Status och position är inte självklara, de är föremål för erövrande och kamp, eller hopp om att politiker, organisationsledningar och yrkesföreträdare skall ordna detta, en förväntan att flytta fram positionerna för sig själv eller för den egna gruppen. Status är enligt Alvesson ett nollsummespel, ökas statusen för en yrkesgrupp, minskas den för en annan. Grandiositet är en annan aspekt som Alvesson tar upp, med det menar han att allt ska låta så tjustigt som möjligt. Det kan innebära förbättring av titlar och av att stärka sin självkänsla och sin grupp genom professionalisering.⁹

1.7 Begreppet profession

Profession är inte ett nytt begrepp men innebörden har förändrats under åren. Jag vill här visa några exempel ur Svenska Akademiens ordbok, Snille och Smak, var en av betydelseerna att tillkänna sig en viss religiös lära, till exempel, ”Drottningen afläggande i Inspruch Profession av Romerska Läran.” (1773). Profession kunde också betyda yrke, fack, speciellt hantverksyrken på 1600-talet. 1884 beskriver Tegnér, ”Jag är, som folk av min profession vanligtvis fattig och har skuld.” I början av 1900-talet skrev Karlfeldt, ”Här (på värdshuset) sitta många ämbetsmän af skild profession.” I början av 1900-talet talade man om skomakare-, skräddar- och smedsprofession. Dessutom kunde man vara något till professionen exempelvis på 1700-talet kunde man vara ”Vagnmakare till sin profession”, på 1800-talet, en ”Musicus af profession”. Man talade även om att bruka en profession, bekänna sig till en profession samt att göra profession, göra något till vana, vänja sig vid något. Ytterligare ett exempel från 1800-talet; ”När man en tid gjort skönhetsnjutning till profession, blir man mera granntyckt”,

⁷ Sven-Eric Liedman, *Hets! En bok om skolan*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 2011 s. 45 – 48.

⁸ <http://www.lu.se/lucat/user/091f4799ef44464bd39adb572fc5c3a3>. Hämtad 2015-01-10

⁹ Mats Alvesson, *Tomhetens Triumf, Om grandiositet, illusionsnummer & nollsummespel*, Bokförlaget Atlas, Stockholm, 2011 s. 9 - 43.

Rydqvist 1836.¹⁰ Idag har begreppet en annan betydelse vilket jag har beskrivit i 1.6 Teoretiskt perspektiv.

1.8 Forskningsläge

Ämnet är högt på listan i den politiska debatten i och med dåliga resultat i internationella undersökningar och lärarnas arbetssituation. Det finns en hel del att välja på både vad gäller avhandlingar, böcker, rapporter och uppsatser. Jag ger här några exempel på aktuell forskning.

Peter Lilja är universitetslektor i pedagogik och legitimerad lärare i samhällskunskap och religion på grundskolan och gymnasiet. Han har skrivit en avhandling; *Negotiating teacher professionalism on the symbolic politics of Sweden's teacher unions*.¹¹ Denna handlar om att höja lärares status, genom att göra lärarutbildningen populär för Sveriges mest begåvade ungdomar. Ifall detta lyckas skulle effekten bli en ökad professionalisering för svenska lärare. I samband med diskussionerna om kommunaliseringen startade själva professionaliseringsterminologin. Lilja gör i sin undersökning en studie av hur de båda lärarförbunden reagerar på de senaste skolreformerna. I min uppsats har jag använt mig av artiklar från de båda lärarförbunden men inte gått in på deras reaktion på olika skolreformer som genomförts under åren.

Johan Wennström har nyligen kommit ut med en bok; *Lärare utan frihet, När vänstern och högern kidnappade lärarprofessionen*.¹² Johan Wennström är samhällsvetare och författare och avser att börja forskarutbildning inom statsvetenskap till hösten på Linköpings Universitet och Institutet för Näringslivsforskning, IFN. Den handlar om problem i den svenska skolan och om en förhoppning att lärarna ska vända den nedåtgående kunskapstrenden. Det finns dock en svårighet med detta i och med att lärarna har misshandlats och nedvärderats under en längre tid (enligt Wennström). Han tar också upp att det både från höger- och vänsterhåll skett en underminering av lärares självständighet och yrkesstolthet. Wennström gör i sin bok nedslag från 1960-talet, över 1970- och 1980-talet och fram till nutid. Han söker bland annat orsaken till varför lärarens autonomi har minskat. Wennström utgångspunkt är att undersöka på vilket sätt

¹⁰ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/196/160.html>. Hämtad 2015-01-13

¹¹ Lilja, Peter, *Negotiating teacher professionalism: on the symbolic politics of Sweden's teacher unions*, *School of education*, Malmö University, Diss. (sammanfattning) Malmö : Malmö högskola, 2014, Malmö, 2014 <http://dspace.mah.se/handle/2043/17072>. Hämtad 2014-12-18

¹² Johan Wennström, *Lärare utan frihet, När vänstern och högern kidnappade lärarprofessionen*, Samhällsförlaget AB, Renstig och Källén Publishing, Stockholm, 2014.

New Public Management (NPM) har påverkat förhållanden i skolans värld. Han använder sig av skoldebattinlägg från både höger- och vänsterpolitisk håll. Syftet med NPM är att öka effektiviteten i offentliga verksamheter, det innebär för lärarnas del att de blir mer styrda uppifrån och deras autonomi minskar. I slutet av boken framgår att syftet från början var att undersöka ifall införandet av NPM i skolan enbart var ett högerfenomen, han konstaterar i sin diskussion att både från höger- och vänsterläge fanns en förenlighet i debatten och därmed kan detta vara en potentiell anledning till att NPM infördes i den svenska skolan.¹³ Jag blev intresserad av denna bok eftersom den täcker samma tidsperiod som min egen uppsats. Jag använder inte begreppet NPM i min uppsats, men jag anser dock att boken är viktig ur diskussionssynpunkt.

Joakim Krantz och Lena Fritzen har skrivit en rapport *Lärarprofessionens kollektiva självbild. Som den framträder i Lärarnas tidning och Pedagogiska magasinet 1990 – 2010*.¹⁴ Rapporten omfattar en del av den tidsperiod som jag beskriver i min uppsats. Situationen som författarna beskriver, handlar dels om att det från politiskt håll gäller att visa handlingskraft på det utbildningspolitiska området, dels den pågående diskussionen från både politiker och professionella att inte öka lärarnas arbetsbörda. Genom att stat och regering vill renodla lärarnas arbetsuppgifter, innebär det samtidigt en reducering av det professionella tolkningsutrymmet. Det som diskuterades på 1990-talet om att professionalisera lärarkåren har idag ändrat riktning. Den politiska styrningen har ökat och nu gäller det för lärarna att ta strid för att kunna behålla sin nuvarande autonomi under de nya förhållanden som råder. Rapporten stärker vissa delar i min uppsats. Min tidsperiod sträcker sig dock längre bakåt i tiden.

Magnus Broberg och Arvid Nordquist har skrivit en kandidatuppsats, *Lärare och kvalitetsdebatten : En studie av Dagens Nyheters debattsidor*.¹⁵ Författarna har undersökt debattartiklar på DN-debatt mellan 1997 och 2007. De har inriktat sig speciellt på hur lärarprofessionen och kvalitetsrelaterade frågor tas upp i debatten. Utrymmet som lärare och statliga politiker får i debatten är relativt stort medan kommunen lyser med sin frånvaro. Syftet med uppsatsen är att undersöka på vilket sätt den ökade granskningen i samhället har för betydelse för utveckling av professioner. Uppsatsen berör mitt ämnesområde men tidsperioden är inte densamma och jag har i min uppsats huvudsakligen inriktat mig på lärarfackens tidskrifter.

¹³ Wennström, s. 67.

¹⁴ <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:617301/FULLTEXT01.pdf>. Hämtad 2014-12-21.

¹⁵ <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A131735&dsid=9103>. Hämtad 2014-12-23

1.9 Avgränsningar

Min uppsats kommer att begränsas till perioden från början av 1960-talet fram till idag. Jag börjar runt 1960 eftersom det var det årtiondet då grundskolan och ett nytt gymnasium genomfördes. Jag vill påstå med min studie att det var på 1960-talet som läraren började förlora sin status och avprofessionaliseringen startade, enligt tidningsartiklarna från 2010-talet var det när kommunaliseringen genomfördes i början av 1990-talet.

I litteraturen som jag har gått igenom handlar professionsdiskussionen om flera olika yrkesgrupper, jag har i min uppsats valt att enbart utgå ifrån lärarprofessionen.

I artiklarna framkommer det på flera ställen att problemet ligger på lärarutbildningen, jag kommer av utrymmesskäl dock inte att diskutera de olika lärarutbildningsreformerna, hur de har förändrats från 1960-talet och framåt.

Jag kommer inte heller att diskutera *New Public Management* (NPM) i min uppsats, det skulle ha varit intressant men på grund av utrymmesskäl finns det inte utrymme.

Jag kommer inte att ta upp elevernas situation i skolan och ej heller vad kunskapsbegreppet innebär. Jag tar inte heller upp elevers utvärderingar eller effekten för dem med nationella prov, som innebär merarbete för lärarna.

Jag kommer inte att ta upp friskolornas situation i min uppsats, det skulle ha varit en viktig del i diskussionen där föräldrars påverkan på skolan har en stor inverkan.

1.10 Disposition

I bakgrundsdelen tar jag upp olika delar som jag anser viktiga för att få en insikt i lärarrollen och dess samtid och hur utbildningssamhället ser ut. Något som jag nämner som kommer fram i artiklarna är ”kommunaliseringen”, varför jag ger en kortfattad inblick i den. Information om professionalisering och profession ryms i avsnitten om ”En plats i solen” och ”Professionens frihet”. ”Transparens” är ett idag ett viktigt begrepp som följer på ökad administration och kontroll, vilket jag anser medför extraarbete för dagens lärare. Slutligen i min bakgrund tar jag upp lärares karriärmöjligheter idag”.

Analysdelen som jag har lagt upp den utgår från att jag börjar med den äldsta artikeln som är från 1964, därefter kommer tre artiklar från 1966, just detta år diskuterades lärarpersonligheten flitigt i lärarpresen. De kommande artiklarna är valda efter 2011 och här börjar jag med en artikel skriven av en journalist, därefter följer några artiklar som är skrivna av personer med mer insikt i skolfrågor och vet hur aktörer

utifrån kontrollerar och styr dagens skola. Slutligen beskriver jag situationen för hur karriärtjänst som förstelärare kan ge varierande effekter bland kollegor och rektorer. Den retoriska analysen följer direkt efter varje artikel för att ge mer struktur åt uppsatsen och efter varje behandlat årtionde gör jag en kort summering.

2. Bakgrund

2.1 Undervisningssamhället

På 60-talet händer en hel del i svenska skolan, dels genomförs enhetsskolereformen och dels ett nytt gymnasium. Bakgrunden till detta är att det efter andra världskriget sker en utbildningsexplosion och dessutom vill man av ideologiska skäl genomföra en skola för alla. Det här var inte några nya tankar, genom 1946 års ”skolkommision” under Tage Erlanders ledning, påbörjades denna radikala omgestaltning av det svenska skolväsendet. Skolkommisionen föreslog 1948 en sammanslagning av de olika system som fanns på den tiden till en ”enhetsskola”, 1950 beslutade en enhällig riksdag att skolplikten skulle förlängas till nio år. Motivet var att höja den allmänna bildningsnivån och att demokratisera skolväsendet, genom att skapa bättre förutsättningar för eftersatta elevgrupper. En dold förutsättning i detta skolsystem var att det fortfarande skulle vara en begränsad elit som skulle gå vidare med sina studier. Här sker en stor förändring i den pedagogiska rollen, de nya nyckelbegreppen var individualisering och aktivitetspedagogik. Målen var att skapa respekt för demokratiska värden och att eleverna skulle få *insikt i* att motstå antidemokratisk propaganda¹⁶.

Vad gäller den gymnasiella reformen, så infördes den redan 1927 och den kom således att bestå i mer än 25 år. Det differentierade gymnasiet bestod av latin- och reallinjen, först 1953 infördes ytterligare en linje, den allmänna. Det fanns även fackgymnasium som utvecklades under 1900-talet, dels tekniskt- och dels handelsgymnasium. Fördelningen av de elever som gick vidare till gymnasiet 1960, var 80 % till det differentierade, 12 % till tekniskt gymnasium och 8 % till handelsgymnasiet. Dessa olika gymnasier hade skilda tillsynsmyndigheter, dess verksamhetsformer var relativt lika, därför var det lämpligt att sammanföra dem i ett enhetligt gymnasium vilket kom till stånd genom 1964 års gymnasiereform. Denna gymnasiereform innebar slutfasen i en lång utveckling, frågan om arbetsformerna utgjorde fortfarande ett centralt problem. Tanken var att införa beting, långläxor och

¹⁶ Gunnar Richardson, *Svensk Utbildningshistoria*, fjärde upplagan, Studentlitteratur, Lund, 1990, s. 63 – 66.

enskilt arbete för att förbereda eleverna inför kommande universitetsstudier.

Studentexamen skulle avskaffas, mycket beroende på att antalet abiturienter ökat starkt samt att själva examinationen ansågs ineffektiv, den sista studentexamen genomfördes 1968. På något vis måste ändå staten ha en viss enhetlig form för betygsbedömning, därför infördes centrala prov, dessutom skulle viss övervakning vad gäller betygssättning införas.¹⁷

Vad händer med lärarrollen under denna reformeringsperiod? I slutet av 50-talet är det en enorm brist på akademiskt utbildade lärare, och ett ganska spänt förhållande mellan folkskollärare och läroverkslärare. För att detta skulle omdanas till ett positivt samarbete framhölls att dessa skulle erhålla en likvärdig lärarutbildning. Detta skulle ske på lärarhögskolor i Malmö, Stockholm, Mölndal, Uppsala, Umeå och Linköping. Vid sidan om dessa kunde fortfarande utbildning för små- och folkskollärare ske vid mindre lärarhögskolor¹⁸. Richardson skriver;

Det ligger i sakens natur att lärarnas utbildning utgör en strategisk faktor i skolans reformering. Det är också naturligt att den utgör en konserverande faktor i relation på kraven på förnyelse inom skolan – många lärare verkar ofta 40 år och mera efter utbildningen. Av just det skälet framstår den kontinuerligt bedrivna lärarfortbildningen som helt naturlig.¹⁹

Självklart innebar detta förändringar inom lärarutbildningen. Richardson skriver att det är svårt att genomföra reformer som innebär strukturella förändringar inom lärarkåren som helhet, trots alla reformer har det inte skett några större ändringar. Frågan om lärarutbildningen har varit ett aktuellt och svåröst problem ända sedan 1960-talet.

2.2 Folkskolläraren och läroverksadjunkten

I och med genomförandet av enhetsskolan, förändrades folkskollärarens arbetsförhållande. Tidigare hade folkskolläraren undervisat i klasserna 3 till 7, och på 1950-talet, med den nya titeln mellanstadielärare, ansvarade de för klasserna 4 till 6. Det blev en konflikt mellan läroverkslärarna och folkskollärarna om vem som skulle undervisa på det nyttillkomna högstadiet. Tidigare fanns det tre fackförbund, folkskolläraryrket-, folkskolläraryrket- och småskolläraryrketförbundet. Denna uppdelning

¹⁷ Richardson, s. 71 – 74.

¹⁸ Richardson, Falun, Gävle, Härnösand, Jönköping, Kalmar, Karlstad, Kristianstad, Luleå och Växjö, s. 69.

¹⁹ Richardson, s. 130.

efter kön började verka irrationell, var onödigt kostsam samt otidsenlig. Inte förrän 1963 gick dessa förbund samman.²⁰

Christina Florin beskriver i nätartikeln ”Lärarnas Historia”²¹ läroverksläraren, som har en helt annan bakgrund än folkskolläraren. Läroverkslärarnas status var hög på 1800-talet och de hade stort inflytande i lokalsamhället. Kunskapsbasen de stod på var exklusiv och dessutom var läroverkskollegiet en statlig remissinstans i viktiga skolfrågor. Banden till kyrkan dessa adjunkter och lektorer innehade, bidrog till deras höga status. Förhållandena förändrades dock i och med industrialiseringen, då vissa skolreformatorer hävdade att andra ”medborgarämnen” skulle öka och latin- och kristendomsämnet minskas. Vid sekelskiftet 1900 ändras lärarnas maktrelationer och därmed läroverkslärarnas professionella innebörd. Läroverkslärarna själva var individualister och kände sig mer som ämnesspecialister än som lärare. Många av dessa lärare höll stadig kontakt med sina universitet och den forskning som pågick där.

Ytterst är det lärarna som är motorn i skolutvecklingen, skriver adjunkten Kjell Tormod.²² Det innebär att de behöver största möjliga förtroende och stort utrymme för att vara goda professionella lärare.²³ Han menar vidare att adjunkterna under en längre tid har varit oönskade, förtalade och kontrollerade. Lärarhögskolan gav grunden för hantverket eller konsten att undervisa, det som blev hörnpelare i den kommande lärarrollen var motivation, aktivitet, konkretion, instruktion och samarbete.

Tormod tar upp vissa situationer där adjunkterna förtalats och trakasserats. Det startade med Stellan Arvidsson, som var ordförande i 1946 års skolkommision, som menade att adjunkterna borde utrotas. Därefter uttalade sig Alva Myrdal; ”att den nya skolan inte blir färdig förrän vi får en ny lärargeneration”. På 1970- och 1980-talet, kallades denna lärargrupp ”konservativa” och ”individualister”, Torsten Husén²⁴ kallade dem skolans ”cementerare”. Göran Persson, utbildningsminister vid genomförandet av kommunaliseringen, straffade adjunkterna med höjd arbetstid och sämre löneutveckling

²⁰ Göran Sparlöf, http://www.lararnashistoria.se/article/folkskollararna_facklig_tillbakablick. 2014-11-17

²¹ Christina Florin, http://www.lararnashistoria.se/article/lararnas_professionalisering. Hämtad 2014-11-20

²² Kjell Tormod, ”Förföljelsen av adjunkterna” <http://www.skolaochsamhalle.se>, 2011-10-17, <http://www.skolaochsamhalle.se/flode/skola/kjell-tormod-den-tidlosa-lararrollen/>.

²³ Henrik Román, Läroverket och läroverksläraren; ”Adjunkter hade i regel licentiat- eller kandidatexamen. För lektorer var det officiella kravet att de var disputerade doktorer, men från 1940-talet kunde även licentierade lärare bli lektorer på dispens. Från 1940-talet förväntades en obligatorisk kurs i pedagogik och psykologi ingå i läroverkslärarens examen”, s. 2. http://www.lararnashistoria.se/sites/www.lararnashistoria.se/files/artiklar/Läroverket%20och%20läroverksläraren_0.pdf. Hämtad 2015-01-02.

²⁴ Nationalencyklopedin, Torsten Husén, <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/torsten-husen>, hämtad 2014-12-06.

än övriga lärargrupper, enligt Tormod. Han skriver även, i sin artikel, att lärarna aldrig har fått chansen att utveckla sin egen professionalitet. Avslutningsvis, skriver Tormod, att mycket av det som skolkommisionen skrev för 65 år sedan, gäller än idag, men en del har gått snett under åren. Kanske får Alva Myrdal rätt i det att det var lärarnas fel!

2.3 Effekterna av kommunaliseringen

Målet för kommunaliseringen som påbörjades 1989 var att den skulle förbättra skolans kvalitet och effektivitet i skolans verksamhet.²⁵ Professor Leif Lewin har fått regeringens uppdrag att utreda ifall det är kommunaliseringen som har bidragit till sjunkande studieresultat och att likvärdigheten i skolan har försämrats. Betänkandet publicerat i DN 02-10-2014, kallar han ”Staten får inte abdikera”. Vilka slutsatser kom Lewin fram till? Dels berodde försämringen på att ämneslärarna under en längre tid varit kritiska mot en skolpolitik som enligt deras mening försummade ämneskunskaperna, de kände sin professionella autonomi hotad genom att deras förtroendetid, (tiden för förberedelse- och efterarbete som läraren själv förfogar över), ersattes med en mer reglerad arbetstid. Decentraliseringen var mer långtgående än vad som från början avsågs. Göran Persson, dåtidens utbildningsminister, hade för avsikt att staten fortfarande skulle kunna utnyttja vissa styrmedel för att behålla skolans likvärdighet, dessa var;

tillsyn, meritvärdering vid tillsättning av tjänster, målformulering i läroplanerna, uppföljning och utvärdering, lärarutbildning, nationellt motiverad fortbildning samt det specialdestinerade statsbidraget till skolan.²⁶

Regleringarna förändrades och togs delvis bort i och med att den borgerliga koalitionsregeringen tillträdde 1991. Det var ekonomisk kris och därmed avskrevs varje regel som kunde vara ett hinder för den ekonomiska saneringen.

I artikeln beskriver Lewin även hur lärarnas status har försämrats, han menar att kommunerna bär ansvaret för lärarnas usla löneutveckling i jämförelse med andra grupper. Strävan med decentraliseringen, som beskrevs ovan, var att främja lärarnas professionella autonomi men följderna blev de motsatta, det har i stället utvecklats så att det har bundit lärarna vid mekaniskt dokumenterande framför datorn, säger Lewin. Även styrningen kom på ett olyckligt sätt att fokusera på det som är mätbart, vilket nödvändigt inte är det bästa sättet. Lewin menar också att skolan riskerar att bli en del

²⁵ Leif Lewin, ”Kommunaliseringen av skolan är ett misslyckande”, DN 2014-02-10.

<http://www.dn.se/debatt/kommunaliseringen-av-skolan-ar-ett-misslyckande/>. Hämtad 2014-11-29

²⁶ Leif Lewin.

av gransknings-samhället, att det enkelt mätbara kan bygga upp skolan med nya drivkrafter och en ny mentalitet.

I Teknik – Retorik – Kritik, tar Karlsohn upp vissa synpunkter på varför denna decentralisering genomfördes, beroende på statens ökande oförmåga att styra ”de alltmer omfattande välfärdssystemen”, vilket innebar en ny ostyrbarhet. Det var därför lämpligt att flytta ut ansvaret på aktuella problem till lokala aktörer. Utifrån den statliga nivån beslutades de övergripande nationella målen samt att styrning skulle ske via resultatutvärdering. Lärarnas autonomi och möjlighet att påverka sin egen profession minskades drastiskt.²⁷

2.4 En plats i solen

I en tid av höga förväntningar på bättre arbets- och livsförhållanden, högre status och en aktiv roll i kunskapssamhället är det många anställda och yrkesgrupper som vill få en högre position. De kräver den status, attraktiva arbetsförhållanden och inflytande som de anser att de förtjänar. Dessa försök att avancera leder till en omvandling av yrket till en profession. Ökad profession ses i allmänhet som en god sak för samhället i yrkesgruppens intresse. Detta berör grupper främst inom den offentliga förvaltningen. Problemet är att många ser ökad profession som att få en bättre ställning i samhället än andra, denna framgång är därför relativ. Mats Alvesson belyser, i sin bok, de problem av ökad konkurrens som ”profession” innebär.²⁸

Vad menas med profession? Några pratar om ett yrke i motsats till amatörer, eller arbetare som inte är medlemmar i samma yrke. Ibland refereras till alla grupper av anställda i den ”högre” yrkessfären, ibland till en begränsad elitgrupp med speciella privilegier, ibland till en yrkesgrupp med många åsikter om vilka yrken som kan kvalificera sig till denna exklusiva nivå. Alvesson beskriver vissa mer eller mindre accepterade kriterier²⁹ som ska uppfyllas för att få kallas profession. Till exempel att den ska baseras på vetenskaplig grund och ha en lång akademisk utbildning. Medlemmarna ska ha ett visst självbestämmande. Det ska finnas bedömningsgrunder för certifiering. Autonomi bestämmer över arbetet och det finns regler för vilka som kan bli medlemmar. Om alla dessa kriterier ska uppfyllas finns det inte så många yrken

²⁷ Karlsohn s. 329.

²⁸ Alvesson s. 162 – 166.

²⁹ Alvesson, s. 163.

som kan kallas profession, de som klarar dessa är i första hand är läkare, eventuellt kan tandläkare, veterinärer, psykologer, enligt Alvesson.

2.5 Professionens frihet

Sven-Eric Liedman beskriver debatten som pågick och än idag pågår som handlar om kvalificerade yrkesgruppers självständighet. Processen som kan ge grupperna större frihet och självbestämmande kallas professionalisering, motsatsen till detta är avprofessionalisering. Liedman utgår från Parsons modell som i stort stämmer överens med de kriterier som Alvesson beskrivit. Enligt Parsons modell blir fler och fler yrken professionaliserade samtidigt som samhället blir modernare. Denna modell existerade i bakgrunden när högskolereformen 1977 genomfördes. Lektorstitlar delades ut i diverse olika discipliner varpå de lektorer som hade disputerat kunde kalla sig universitetslektor.³⁰ Den yrkeskår som kan fungera som profession äger makt och inflytande och det innebär respekt och status. De yrken som inte når upp till fullständig profession har fått beteckningen semiprofession. Med semiprofession menas att denna yrkesgrupp inte har samma självständighet mot sin uppdragsgivare och inte heller samma anseende i förhållande till klienterna. En annan aspekt är att de inte kan stänga ute andra, som inte har samma utbildning, från kåren. Exempel på yrken som passar in i denna semiprofession är yrken på lägre nivå i utbildningssystemet.³¹

2.6 Transparens

Liedman menar att en tendens idag, tvärtemot Parsons teori, är att etablerade och tidigare trygga professioner gradvis förlorar sin självständighet. Inom offentlig och statlig förvaltning har det på senare tid kommit krav på att arbete inom verksamheten ska dokumenteras. Det är en följd av att verksamheten lätt ska kunna kontrolleras. Det är denna kontroll som, enligt Liedman, leder till avprofessionalisering, professionerna håller på att förlora sin frihet. Liedman menar att verksamheter alltid har varit beroende av kontroll från yttre makthavare men han menar att det nu har skett förändringar. Det som tidigare ej har varit synligt blir nu möjligt för exempelvis politiker och administratörer utanför själva professionen att kontrollera, det är här själva begreppet transparens kommer in.³²

³⁰ Egen erfarenhet, då jag var med då högskolereformen genomfördes.

³¹ Sven-Eric Liedman, *Hets! En bok om skolan*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 2011 s. 45 - 47

³² Liedman, s. 47 – 48.

2.7 Lärares karriärmöjligheter

Från och med 2013 har regeringen genomfört och bidrar ekonomiskt till ”förstelärare”.

Lärarnas Riksförbund informerar om förstelärare,

Yrkesskickliga lärare ska kunna bli förstelärare samtidigt som man fortsätter undervisa. Men också arbeta med att förbättra undervisningen, vara huvudlärare i ett ämne eller ansvara för lärarstudier.³³

Kvalifikationer för att erhålla förstelärartjänst är att läraren först och främst ska vara legitimerad, ha undervisat i minst fyra år och dessutom visat god förmåga att förbättra elevernas studieresultat och ha ett starkt intresse för att utveckla undervisningen. I informationsbladet tas dessutom upp kriterier för hur en yrkesskicklig lärare bör vara. Först och främst ska läraren ha gedigna kunskaper i sitt ämnesområde, se alla elevers behov och stimulera dem till att anstränga sig mer så att eleverna kan få ett bättre resultat och mer kunskap. Dessutom ska en yrkesskicklig lärare kunna kommunicera och samarbeta med elever, föräldrar och kollegor. Försteläraren ska vara intresserad av att utveckla sin egen professionalism och slutligen kunna anpassa sin undervisning efter elevernas förutsättningar, kunna använda sig av en mångfald olika metoder och arbetssätt, för att kunna förbättra elevernas studieresultat. Att utses till förstelärare innebär en lönehöjning på 5000 sek/månad.

3 Analys

Jag har valt att i min analys ta respektive aspekt, logos och pathos ur valda artiklar. Jag börjar med den äldsta artikeln som dels kommer att ge en historisk återblick 100 år tillbaka och dels titta på de problem som rör sig kring lärarprofessionen från 60-talet, och se hur lärarens status har förändrats under denna tidsperiod. Den andra artikeln visar på en ny period för lärarrollen, där viss teknikutveckling sker i skolan. Den tredje artikeln är skriven ur ett lärarperspektiv, den fjärde är författad av en rektor. De sistnämnda artiklarna är skrivna 1966 och är införda i Skolvärlden.

De följande artiklarna är utgivna runt nya gymnasiet införande 2011. Jag vill ha en bredd i min analys och därför har jag valt artiklar från de båda stora lärarförbunden samt från andra yrkeskategorier i samhället.

Under rubriken logos, den undervisande aspekten i texten, undersöker jag hur lärarrollen beskrivs i artikeln. Logos innehåller fakta och påståenden och riktar sig till

³³ <http://www.lr.se/duidinyrkesroll/karriartjanster/forstelarare.4.2e15552813c8cc3f72a4031.html>. Hämtad 2014-12-13

förnuftet. I den mån jag kan finna i mina artiklar, undersöker jag även samhällsstrukturens tänkta påverkan på läraryrket. Vad säger texten om lärarna och om synen på läraryrket? Flera av artiklarnas texter riktar sig mot lärarutbildningens betydelse för lärarprofessionen, därför kommer jag även att ta med vissa aspekter på denna under en 50-årsperiod.

Pathos, den uppväckande aspekten, tar upp varningar och hot som framkommer i texten, samt utvecklingsmöjligheter och civilisationskritik. Vilka känslor vill författaren väcka hos läsaren, entusiasmerande eller dystopiska?

1960-talet

3.1 ”Om lämplighet för läraryrket”³⁴

Logos

Läraryrket ses i vissa kretsar som problematiskt, de utbildade lärarna klarar inte klassrumssituationen varpå Gustaf Kaleen vill skapa ett underlag för att förändra nuvarande lärarutbildning. Riksdagen beslutade 1962 att genomföra den nioåriga grundskolan³⁵ och det innebar att det uppstod en stor lärarbrist bland annat eftersom skolåren ökades med två år och att det vid denna tid pågick en utbildningsexplosion. Den som skrivit artikeln är rektor Gustaf Kaleen, han ingick även i tidningens redaktionskommitté. Tidskriften som artikeln är publicerad i, är *Pedagogisk Tidskrift*, 1964. Det är folkskollärarens tidning och den gavs ut mellan 1865 till 1971. Artikeln består av 6 sidor och Kaleen börjar med att gå tillbaka historiskt och titta på läraryrket. För att beskriva den tar han bland annat upp att läraryrket för 100 år sedan, innebar krav på att vara medryckande och livlig så att han skulle kunna övervinna elevernas tröghet, läraren skulle besitta ”en seghet och spänstighet så att han likt ett gummi elasticum icke låter kallets besvär och obehag varaktigt inverka på sig”.³⁶ Varför Kaleen tar upp dessa egenskaper är beroende av att han anser att skolsituationen 1964 påminner om den för 100 år sedan, nämligen att undervisningsväsendet befinner sig i stark utveckling och att det finns för lite examinerade lärare.

³⁴ Gustaf Kaleen, ”Om lämplighet för läraryrket”, *Pedagogisk Tidskrift*, 1964 häfte 4, s. 110 – 115.

³⁵ Richardson, s. 164.

³⁶ Kaleen, sid 111.

För att förstärka retoriken i sin artikel tar Kaleen fram ytterligare tre debattörer som belyser samma problem, bland annat från auktoriteter som Sixten Marklund.³⁷ USA som ligger i framkant med sitt skolsystem,³⁸ får en stark position i artikeln genom att Kaleen visar på forskning från dr Shipley. Dr Shipley är forskare och har studerat mentala störningar och deras genes hos lärare i New York och New England. Enligt Shipley är läraryrket; ”one of the hardest working-members of the community”. Här hänvisas till en förteckning över olika egenskaper hos lärarna som skulle ligga till grund för att klara av yrkets påfrestningar. Förteckningen har utarbetats av The Mental Health Committee. Shipley’s studier av läraregenskaper upptar cirka 40 % av Kaleens artikel.

Den retoriska situationen Kaleen beskriver, kan kortfattat sägas bero på att undervisningsförhållandena har förändrats, det krävs en ny sorts lärarutbildning samt dessutom behövs ett test för att komma in på denna som visar på lämpligare personliga egenskaper för yrkesrollen. Kaleen gör ingen egen beskrivning av lärarrollen i texten, han vill få tillstånd en förändring av lärarutbildningen så att denna kan få fram mer lämpliga personer för yrket.

Trovärdigheten i artikeln kan styrkas av Kaleens kunskap i skolfrågor i andra verk, bland annat genom hans avhandling om ”*Huvuddragen av den svenska handelsundervisningens historia fram till år 1830*”, vid humanistiska institutionen, Uppsala Universitet.³⁹ Han var lärare vid Stockholms Högskola och Universitet 1954 – 1960. Han var redaktör och ansvarig utgivare för *Pedagogisk Tidskrift* 1962 – 1965 och Årsböcker i *Svensk undervisningshistoria* 1967 – 1971.⁴⁰

³⁷ Marklund, Sixten, 1921–2008, pedagog och skolforskare som i olika roller var verksam i de svenska skolreformerna. Marklund skrev den sammanfattande rapporten om försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola på 1950-talet. Som undervisningsråd och skolråd i Skolöverstyrelsen medverkade han vid tillkomsten av 1962 års läroplan för grundskolan och svarade för det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet. Marklund var ledamot och huvudsekreterare i 1960 års lärarutbildningssakkunniga. Som adjungerad professor vid Stockholms universitet genomförde han projektet ”Skolsverige 1950–1975”, som redovisades i sex delar 1980–90.

Sixten Marklund, www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sixten-marklund, hämtad 2014-11-20.

³⁸ Christian Lundahl, ”Progressiva koalitioner, (inter)nationella influenser och kunskapsmätningar i reformarbetet med svensk läroplan, ca 1930–1950”, *Nordic Journal of Educational History* 1, no. 1(2014), 59-79. Påverkan från USAs skolsystem var stark vid denna tid. På 1930-talet var Sverige med i en internationell examensundersökning, The International Examinations Inquiry (IEI). Syftet med den svenska skolutvecklingen var att göra en grundutbildning för alla, samt att övergången mellan stadierna skulle ske effektivt och rättvist. USA som redan hade ett enhetligt skolsystem blev därför en förebild. Hämtad 2014-11-23

³⁹ <http://www.worldcat.org/title/huvuddragen-av-den-svenska-handelsundervisningens-historia-fram-till-ar-1830-akademisk-avhandling-av-filosofiska-fakultetens-i-uppsala-humanistiska-sektion/oclc/459710882>. Hämtad 2014-11-27

⁴⁰ <http://runeberg.org/sfl/6/0268.html>. Hämtad 2015-01-13

Pathos

Inledningen i artikeln visar på att undervisningsväsendet befinner sig i stark utveckling och examinerade lärarkrafter täcker inte det rådande behovet. I artikeln diskuteras inte läraryrket som profession utan fallenheten för yrket. Man kan läsa mellan raderna att läraryrket fortfarande är ett kall. De hotfulla bilder som Kaleen pekar på härrör sig från dr Shipley's arbete med titeln; *The mentally disturbed teacher*. 2,4 % av lärarna i New York "are either emotionally unbalanced or insance(sic)", och Shipley pekar på att antalet fall av mentala störningar är större bland lärare än någon annan yrkesgrupp. Varningssignaler bland lärare kan vara beteenden och handlingar som är riktade mot elever och kollegor, de kan vara av emotionell natur eller fall där sjukliga föreställningar redovisats. Dessutom tar Shipley upp symptom på grava anpassningssvårigheter som leder till förvirrat tal, senilitet och alkoholism. Retoriken vill här visa på verkliga missförhållanden som kan uppstå ifall man inte redan från början kan göra en utgallring och få in för yrket lämpliga personer. För att förstärka retoriken jämför Kaleen soldaters situation vid fronten. Finns det då några utvecklingsmöjligheter som samhället kan bistå med? Här kommer Kaleen in på en jämförelse med Sverige, nämligen att ha färre elever i klasserna, en lugnare och trivsammare skolmiljö, mer resurser till material samt en högre uppskattning av läraryrket vilket kan genomföras genom bättre löner. Även skolledarna får kritik, det är deras brist på uppskattning och förståelse, samt att de själva bör framföra sin kritik till lärarna på ett bättre sätt. De bör även få en psykologisk skolning vad gäller ledarskapet.

Den retoriska effekten är att det är inte enbart läraren som är problemet. I hans slutkommentar till artikeln skriver han att problemet med lämpligheten främst rör kvinnliga lärare, den retoriska tendensen kan således bli att de manliga lärarna inte behöver bry sig om problemet varpå han vänder problemet i en helt annan diskurs, dock utan att gå in närmre på detaljer i detta avseende. Skulle artikeln varit skriven idag skulle retoriken här förmodligen varit annorlunda.

Retoriken i texten framstår för mig dystopisk för kvinnliga lärare och entusiasmerande för de manliga, den är främst mobiliserande inför en kommande framtid.

3.2 ”Den nya skolan kräver hög värdering av lärarinsatsen.”⁴¹

Logos

Denna artikel är utgiven i *Skolvärlden*, 1966. Den som har skrivit artikeln är lektor Rudvall, vars insikter i skolfrågor har en gedigen bakgrund. På 50-talet var han med om genomförandet av enhetsskolan där han först undervisade som lärare och sedan var rektor. 1965 började han som metodik- och historiektor på lärarhögskolan i Malmö. Han har än idag ett stort engagemang i skolfrågor, 2012 utsågs Göte Rudvall till hedersdoktor vid Malmö Högskola.

Den moderna skolan befinner sig i en stor förändringsprocess och detta innebär en stor osäkerhet för lärarrollen. Den nya läroplanen visar på att lärarna kommer att få mer omfattande fostrande uppgifter än tidigare. Dessutom, i och med tillkomsten av tekniska och andra hjälpmedel i förening med lärarbristen, tänker sig många att mer eller mindre avskaffa läraren. Här befinner sig Rudvall i en specifik retorisk situation, en osäkerhet inför framtidens lärarroll i och med att mer teknik införs i undervisningen, samt lärarrollens förändring genom införandet av nya läroplaner. Artikeln består av sex spalter inrymt på två sidor och illustreras av två bilder, en där stencilläraren distribuerar ut papper till eleverna och en där idealläraren leende hjälper en elev vid dennes skolbänk. Den ena bilden förmedlar ett kaos medan den andra visar på lugn och ordning och där eleven rodnande ser upp till läraren. Trovärdigheten i texten får en förstärkning genom Rudvalls erfarenheter av enhetsskolans genomförande samt hans yrkesroll som metodiklektor. Artikel präglas av faktaförmedling genom egna erfarenheter. Läroplanen som är lärarnas rättesnöre, är bara att följa, vilket kan ge ett sken av att det inte går att förändra riktningen eller påverka förloppet. Den retoriska tendensen visar en beskrivning av oundvikligheten, lärarna kommer i framtiden att ha en mer fostrande roll i sitt utövande. Texten riktar sig i första hand till gymnasielärare och rektorer, det är Rudvalls egna reflektioner på hur lärarpersonligheten bör vara som kommer fram.

Rubriken ”Den nya skolan kräver hög värdering av lärarinsatsen” är intressant så till vida att den väcker blandade känslor för läsaren, vem ska värdera lärarinsatsen, vilken sorts lärare duger, på vilket sätt är man en kompetent lärare? Den retoriska effekten av artikeln kan säkert haft stor betydelse i sin samtid, för framför allt politiker och lärarutbildare, den bekräftar att läraren måste anpassa sig till det moderna samhället. Rudvall menar att läraren i framtiden kommer att tappa sin tidigare ”suveräna frihet”

⁴¹ Lektor Göte Rudvall ”Den nya skolan kräver hög värdering av lärarinsatsen”, *Skolvärlden*, 18/1966 s. 976–977.

när det gäller vad som sker i skolan för övrigt och i andra ämnen. Detta säger en hel del om vad han anser om den retoriska situationen lärarna befinner sig i, de bryr sig endast om sitt eget ämne och här måste nya handlingsinitiativ in för att passa in i den moderna skolan. Underförstått menar författaren att lärarna måste gå utanför sig själva och anpassa sig till den läroplan som nu ligger framför dem, utrymmet för lärarens handling och vilja krymper ihop. Framtiden är öppen och obestämd för de som är med på tåget.

Enligt Rudvall spelar lärarpersonligheten en stor roll i undervisningen, speciellt viktigt är lärarens skicklighet, entusiasm, problemmedvetenhet och omdöme. Lite senare i texten tar han även upp att en bra lärare ska inneha vitalitet, inre trygghet och humor. Han ger exempel på olika lärarroller. Den retoriska effekten förstärks genom att Rudvall beskriver ”den fantasilöse läraren” genom att ta fram en reaktion från en elev; ”finns det bara ”papperslärare” nu för tiden?” Det är den läraren som i sin iver att göra lektionen elevaktiv tar fram stencil på stencil dock utan att ha motiverat för eleven syftet med dessa. Andra lärarroller som dyker upp är ”den valhända med osäkert uppträdande och med rädd blick”, denna har Rudvall själv upplevt, genom sin position som metodiklektor ute på fältet. ”Den gode katederläraren”, som tidigare haft en viktig roll som förmedlare av intellektuell och känslomässig stimulans till de mer begåvade eleverna, kommer att få det svårt att klara av den nya yrkesrollen i det nya gymnasiet.

En annan lärartyp är den som ser korrespondensstudier som den ideala studieformen även i skolan, han inriktar sig på individualister och ser inte samarbete eleverna emellan som något positivt, han menar även att grupparbete medför att de duktiga eleverna kommer till korta genom att de behöver ansvara för de svagare. Denna lärarroll kommer att reducera lärarpersonlighetens roll kraftigt. Rudvall har nu visat på flera lärartyper som inte passar in i den nya skolan, några är hotfulla mot lärarkåren, artikeln visar på att de som anammar tekniken alltför ivrigt kommer att försämra yrkesrollens status. Retoriken i artikeln är i huvudsak mobiliserande, den bekräftar situationen som den är och för läraren gäller det att ”gilla läget”.

Pathos

Inledningen i artikeln visar på den uppkomna situationen med lärarbrist och dessutom makthavarnas allmänna rationaliseringskampanj, en viss oro inför framtiden lyser igenom i texten. Vad blir lärarens roll i framtiden? Kommer läraren att bli en okvalificerad övervakare av eleverna under tiden som de sysslar med ”programmerade uppgifter, manipulerar med bandspelare och tittar på TV”?

Den retoriska tendensen visar slutligen på hur den idealiske moderne läraren skall vara. Han skall inneha en kombination av olika egenskaper, några exempel på detta är; ha intresse för elevernas personliga problem, ha förmåga att berätta medryckande och det är även viktigt att han har organisationsförmåga. Han ska vara en demokratisk ledartyp, han besitter en bra bedömningsförmåga av elevernas resultat. Det är viktigt att sådana personer, med dessa egenskaper väljer lärarbanan.

I artikeln vill Rudvall visa på att ”den gamle” föreläsaren är på väg ut, och ”den nye” handledaren, inspiratören är på väg in i den moderna skolan. Dock mörkas framtidsbilden av en oro för att tekniken ska få överhand och att läraren får en reducerad position. Här är det inte läraren Rudvall som talar i texten, här är det mer lärarutbildaren Rudvall som kommer fram. Artikeln är skriven 1966 och 1965 erhöll Rudvall ett lektorat på Lärarhögskolan i Malmö. Det är även osäkert om Rudvall menar att andra lärare ska ha huvudansvaret för undervisningen, eftersom han skriver

Kan man i framtiden nöja sig med en mindre kader kunniga och skickliga pedagoger som sysselsätts med att göra i ordning det material, som övriga lärare sedan osjälvständigt skall handhava?

Den retoriska effekten är att framtiden erbjuder en arbetsdelning mellan pedagoger och läraren står passiv och mottar materialet som denne pedagog ställt i ordning. Framtidens lärare är enligt författaren osjälvständiga, friheten har gått förlorad.

Rudvall vill väcka debatt hos läsaren med påståendet; ”är det rimligt att läraren ska få sämre lön och att pengar i stället satsas på hjälpmedel och några få elitlärare”? Varningarna i texten talar om den kommande teknikinvasionen, om sämre lön och om den nya lärarrollen. Rudvall tar till så drastiska slutledningar som säger att vissa personer vill helt enkelt avskaffa läraren. Hans funktion förminskas i och med att tekniken tar över. Rudvall gör här ett inlägg, som är viktigt för samhället, om lärarens yrkesprofession. Han betonar lärarens arbetsförhållanden och lönestatus.

Den retoriska effekten är att om läraren är flexibel och kan följa med den nya tidens anda så finns det möjlighet för en positiv utveckling av lärarrollen, men ej ifall man stannar vid den traditionella lärarrollen.⁴²

Det är stora förändringar i lärarrollen, budskapet i artikeln berör de olika lärarkategorierna på olika sätt, beroende på vilken grupp av lärare som man själv anser sig tillhöra. Läsningen innebär en stor utmaning för de lärare som inte passar in i ideallärarens roll. Vilken är textens appell riktad till? I första hand förmodligen de som

⁴² Debatten om läraryrket måste ha varit intensiv under detta år, under hösten 1966 går LR till strejk mellan 11 oktober och 5 november.

tillhör Lärarnas Riksförbund, adjunkter, lektorer och rektorer men även till lärarutbildningssäten och politiker.

Retoriken är formad till en läsare som ska skakas om och drivas på genom skildring av inte bara ett problem utan flera olika. Retoriken är entusiasmerande för de lärare som är utvecklingsbara, för övriga lärare, de som kritiserats i texten, är den dystopisk.

3.3 ”Ny lärarroll – javisst, men var är rollhäftet?”⁴³

Artikeln är skriven av adjunkt Ulf Sellergren från Trollbäcken i Tyresö kommun. Den gavs ut i *Skolvärlden*, nummer 19/1966. Artikeln består av 3 spalter på en A4-sida och inne i texten finns en bild av adjunkten, där han står vid svarta tavlan och troligtvis beskriver vattnets kretslopp. Bilden berättar att han undervisar i naturvetenskapliga ämnen. Sellergren är korrekt klädd i kavaj, vit skjorta och fluga.

Logos

Sellergren påpekar att de yttre arbetsförhållandena har i stort sett varit desamma i årtionden, ja kanske ännu längre tillbaka, men nu förändras skolans mål och samhället kräver nya friska tag, lärarrollen förändras. Sellergren beskriver läraren som en isolerad företeelse. Denne arbetar ensam, kollegor och rektor vet sällan vad han gör i klassrummet. Läraren är en mångsysslare, administrationsuppgifter som han får utföra består av, okvalificerat skrivarbete, betygsskrivning, skriva listor, elevkort, han skall dessutom agera polis på raster, vara kontrollant på idrottsdagar, vakta skrivningar och diska laborationsmaterial. Undervisningsplanering och pedagogiska diskussioner får stå åt sidan. Vad gäller arbetsrum, så finns inte dessa, vill läraren sitta ner kan det förhoppningsvis finnas en stol i lärarrummet. Ett skåp att stoppa böcker och skrivningar i är allt som står till buds.

Retoriken framhåller det tunga arbetsförhållandet och en spretig arbetsbelastning, retoriken stärks av att Sellergren framhåller konkreta exempel på hur det är i skolan från en lärares synvinkel.

Pathos

Sellergren skriver i artikeln att en känsla av olust sprider sig bland lärarna eftersom de inte vet vad lärarrollen har för innebörd, hur de ska klara av replikerna, leda

⁴³ Ulf Sellergren, ”Ny lärarroll – javisst, men var är rollhäftet?”, *Skolvärlden*, 19/1966 s.1008.

individualiserat elevarbete, grupparbete och vara arbetsledare i stället för föreläsare. Fortbildningen för lärarna angående nya mål och riktlinjer har varit otillräcklig. Den retoriska effekten bekräftar ett läge av ovisshet och isolering. Den retoriska tendensen med avseende på arbetsförhållandena innebär en hopplöshet, förtvivlan, läget är ödesbestämt. Sellergren vill ändå visa på utvecklingsmöjligheter ifall hans förslag att förändra lärarrollen kan beaktas. De fyra förslag Sellergren vill lägga fram, anser han, egentligen vara självklara men de måste ändå påpekas; att i varje skola få en planmässig pedagogisk ledning, att tillsammans med kollegor planera och självständigt bygga upp skolans verksamhet, att bli en i ett pedagogiskt team och att förverkliga sin lärarpersonlighet. Med det sistnämnda menar Sellergren att få ägna sig åt det man har fallenhet och utbildning för. I dessa rader talar Sellergren till chefer och politiker. Rektorererna får kritik för att de inte utför sitt huvudsakliga arbete, nämligen att vara pedagogiska ledare, politikerna får kritik för att de inte lyssnar på lärare som vill bygga upp sin verksamhet själva. Jag anser även att lärarkollegorna får kritik, visst måste det vara möjligt att lärare själva kan bilda pedagogiska team, inte måste någon utanför lärargruppen gå in och bilda dessa?

Sellergren skriver att han inte vill vara polis på sin ”värdefullaste arbetstid”, nämligen rasterna. Denna mening kan tolkas på flera sätt, han skriver dock senare i texten att, det är under rasterna han vill förbereda lektioner eller vila. Även disciplinfrågan som kommer in i texten på flera ställen kan ge flera funderingar, den är enligt Sellergren, ett stort problem för läraren, men det framkommer inte i texten på vilket sätt. Den fostrande rollen kommer att bli mer påtaglig för läraren, innebär detta att eleverna är jobbigare vid denna tid än tidigare? Har läraren haft en tydligare maktposition tidigare, eller kan det vara en effekt av skolans avskaffande 1958? Retoriken i texten är övervägande dystopisk, ödesbestämd! Sellergrens ambitioner är dock entusiasmerande genom hans förslag för att förbättra lärarens arbetssituation och en starkare pedagogisk ledning i skolan.

3.4 ”Kraven på lärarens kunskap ökar ständigt”⁴⁴

Artikeln är utgiven 1966 i *Skolvärlden nr 19*, av rektor Sigurd Åstrand.⁴⁵ Han gör en återblick till sin egen lärarutbildning och anser att auskultationen i utbildningen var det

⁴⁴ Sigurd Åstrand, ”Kraven på lärarnas kunskap ökar ständigt”, *Skolvärlden*, 19/1966, s. 1004 – 1005.

han hade mest nytta av. Bland annat upptäckte han att en skolklass uppförde sig olika på lektionerna beroende på vilken lärare de hade. Han konstaterade att det inte hade med ämnena att göra utan snarare med vilken personlighet lärarna hade.

Logos

Åstrand tar upp ett par särskilda drag som kan ha betydelse i läraryrket, det första är att läraren bör ha en viss intelligens, det imponerar på ungdomen, mer ju äldre läraren blir och lärarens intelligens imponerar mer på pojkar än på flickor. Eleven litar på läraren och tar villigt undervisning av honom. Här anser jag att Åstrand generaliserar den retoriska situationen, dels det för givet tagna att läraren är av manligt kön och dels att poängterar att den intelligenta läraren imponerar främst på pojkar! Han går vidare med att beskriva pubertetsungdomarnas avsaknad av intelligenta ambitioner som medför att de inte lägger märke till ifall läraren överhuvudtaget är intelligent! Den retoriska tendensen visar att en lärare ständigt ska följa med i utvecklingen, och stärker därmed den retoriska effekten genom att säga att även detta är en intelligent förmåga, att inse sitt eget behov av förnyelse.

Det som gäller om intelligensen gäller också undervisningstekniken. Det gäller att hänga med i tidens krav. Den retoriska situationen för Åstrands lärarideal, är att läraren ska vara konsekvent, rättvis, ha personligt intresse, vara problemställare och arbetsledare. Läraren ska vara en helt vanlig människa, för eleverna är eller kommer att bli helt vanliga människor, och, skriver Åstrand, kontakt skapas människor emellan, när de befinner sig på samma plan.

Pathos

Artikeln beskriver en lärarpersonlighet vars retoriska tendens kan ge stimulans eller strö salt i såren, beroende på vilken lärartyp läsaren själv identifierar sig med. Åstrand tar upp dels de som stannat i sin form, de auktoritära, de som har för mycket personlig makt och myndighet och dels de som han kallar ”den gode läraren” som hänger med i utvecklingen, fortbildar sig, har förståelse för elevernas situation. Han skriver även om den läraren som har valt detta yrke för att det ger en hygglig försörjning. Det jag saknar

⁴⁵ Sigurd Åstrand, 1950 och 1960-talen rektor vid Nya Elementar, Stockholm, han var en mycket uppskattad skolledare bland både lärare och elever och en av landets mest framstående rektorer, <http://nyaelementar.stockholm.se/historia>. Hämtad 2014-11-23

i artikeln är hur en lärare ska vara gentemot sina kollegor, rektor, politiker. Det finns ingen antydning i artikeln till samarbete kollegor emellan. Den retoriska effekten, vilken egentligen inte en läsare idag helt säkert kan avgöra, är att gamla lärarstofiler bör tänka om och anpassa sig till samtiden, samtidigt som den visar på det ensamarbete som läraren utför. Retoriken i texten är som i de tidigare artiklarna både dystopisk och entusiasmerande beroende på vilken lärarpersonlighet läsaren identifierar sig med, den är även mobiliserande inför framtiden.

Summering

I de artiklarna från 1960-talet jag har undersökt, nämns över huvud taget inte ordet lärarprofession, det talas om fallenhet för yrket, lärarpersonlighet, läraregenskaper. Det som vi idag talar om begreppet lärarprofession, dyker först upp i samband med kommunaliseringen i slutet av 1980-talet. Det finns en hotande framtidsbild i texterna, inom utbildningen genomförs stora och nya reformer, en skola för alla framhävs. Artiklarna visar på att lärarna har stora problem med att anpassa sig till den nya lärarrollen. Lärarutbildningen får skarp kritik.

2010-talet

En ny tid nalkas, nya reformer genomförs. Skolan har kommunaliserats, lönesättningen har blivit individuell, lärare börjar arbeta i arbetslag och undervisningstiden är inte längre ett fast timantal, rektor bestämmer hur många timmar varje lärare ska undervisa. Ett nytt gymnasium skall genomföras 2007. Efter regeringsskiftet förkastas förslaget och den borgerliga regeringen genomför en ny gymnasiereform 2011.

3.5 ”Sverige har slutat undervisa’, Så förlorade lärarna sitt yrke”⁴⁶

Denna artikel är skriven av journalisten och författaren Maciej Zaremba⁴⁷, artikeln är publicerad i *Dagens Nyheter* i april 2011. Artikeln börjar med att Zaremba besöker ett yrkesgymnasium. Klassen består av 15 elever, som ska utbilda sig till elektriker. Journalisten ger en målande bild av dem, morgontrötta herrar från Nordafrika och

⁴⁶ Maciej Zaremba, ”Sverige har slutat undervisa.’ Så förlorade lärarna sitt yrke” *Dagens Nyheter* 2011-04-12, <http://www.dn.se/kultur-noje/sverige-har-slutat-undervisa-sa-forlorade-lararna-sitt-yrke/>.

⁴⁷ Maciej Zaremba, Journalist, är född i Polen och blev svensk medborgare 1980. Sedan 1989 är han anställd vid Dagens Nyheters kulturredaktion. Åren 1993–94 tillhörde han redaktionen för tidskriften Moderna Tider. *Nationalencyklopedin* Maciej Zaremba, www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/maciej-zaremba, hämtad 2014-11-20.

Asien. Vad Zaremba vill komma fram till är lärarens situation. Hon är disputerad i antikens kultur och arkeologi, hon har lång erfarenhet av yrket.

Zaremba ger ett annat exempel på en lärare som beskriver sin lärarbana, han råkade befinna sig på arbetsförmedlingen när en skola behövde vikarier. Peter, som läraren heter, vikarierade sedan i alla ämnen under tre år, därefter tog han sin lärarexamen, men fortsatte kvacka, det vill säga lära ut ämnen han inte kan. Den största kritiken får lärarutbildningen. Peter är inte längre lärare!

Kravet, skriver Zaremba, att avprofessionalisera yrket kom från flera håll. Dels från kommunförbundet, som länge velat slopa alla krav på behörighet, dels från Lärarförbundet, som önskade att förskollärare och gymnasielärare skulle ha samma examen, samt från akademiska experter som menade att undervisning var av ondo, eleverna skulle söka kunskap själva. Den retoriska situationen som Zaremba beskriver är otydlig, det är svårt att säga ifall det ligger någon trovärdighet i hans påståenden. På vilket sätt vill kommunförbundet slopa alla krav, på vilket sätt önskade Lärarförbundet en gemensam examen och när han tar till ”akademiska experter”, vilka är de? En svaghet i textens budskap är att Zaremba inte skriver vilka dessa akademiska experter är. Läraryrket, skriver Zaremba, intar en unik position bland professioner, det är det enda yrke som både är konstnärligt och maktutövande på samma gång. Retoriskt sett är ordvalet, konstnärligt, lite diffust, om inte innebörden kan vara ”skapande”.

För att förstärka retoriken beskriver Zaremba kommunaliseringen som en kulturrevolution 1991. Han tar upp ett fall i Karlskrona där en skolchef pratar illa om en rektor, i telefon på ett tåg i södra Sverige. Det här är ett exempel på skillnaden mellan kommunal och statlig myndighetskultur, menar Zaremba. Här håller Zaremba staten högt med att ge exempel på statlig myndighetskultur som att den står för principer om likabehandling, opartiskhet, rättssäkerhet och integritet, medan den kommunala är van att ”laga efter lägligheten”. Ännu en gång visar Zaremba på en otydlighet i trovärdighet i texten. Vad finns det för belägg för påståendena och speciellt utifrån hans berättelse om en kommunal skolchefs uppträdande i en specifik situation? Zaremba menar att detta inte hade hänt ifall myndigheten hade varit statlig. Den som med kritiskt förnuft läser artikeln förstår säkert att det är andra kriterier som kommunaliseringen för lärarna medförde. För att förstärka retoriken hänvisar Zaremba till Universitetslektor Niklas Stenlås Uppsala Universitet som enligt Zaremba har sagt att kommunerna inte ens accepterade att läraryrket var ett kunskapsyrke. Var och när detta påstående gjorts och i vilket sammanhang framkommer inte i texten. Zaremba ger ytterligare retorisk effekt i

artikeln genom att visa exempel på lärarnas ställning 2011, det är lärarna själva som skickat in ”bilder från fältet”. Dock skriver inte Zaremba i vilket sammanhang han fått dessa insändare. Det rör sig om en insändare där rektor försöker få en lärare att sätta ett högre betyg på en elev så att hon inte flyttar till en annan skola. En annan insändare berättar om icke kompetenta rektorer, en tredje om hur en svensklärare som sökt ett arbete på en skola får jobbet ifall denne även undervisar i matematik, och den sista där en lärare för att höja betygsnivån på en skola tillåter eleverna att göra proven hemma.

Hur kommunaliseringen gick till, beskriver Zaremba, med att visa på att dåtidens fackförbund skulle rösta mot förslaget, men något hände i maj 1989, två av de tre fackförbunden vände om och röstade för. Skolminister Göran Persson sade med egna ord; ”Strategin var att sockra lönebudet så mycket att det skulle bli svårt för lärarfacken att inför sina medlemmar försvara att man inte förhandlat hem det”. Den retoriska situationen såsom Zaremba framlägger kommunaliseringen i texten har tidigare givit otydliga signaler, men jag kan inte tänka mig att han skulle ha förvrängt Perssons uttalande så här förmodas en viss trovärdighet finnas.

Artikeln är skriven i en av våra stora dagstidningar, den läses av alla yrkeskategorier. I stort sett alla som arbetar inom skolan är indragna i hans budskap och beskrivs ofta i en negativ aspekt. Han använder sig ofta av ”vittnen” som vet hur det fungerar i skolan och sätter sig själv i högsätet. På detta sätt konfirmerar han det som redan antytts tidigare i texten.

Pathos

Det finns en hel del kritik i Zarembas artikel som väcker läsarens känslor, han talar i texten dels genom intervjun med en universitetslektor, dels genom en lärare som inte längre är lärare och dels genom egna erfarenheter av egna klassrumsbesök, om hur dålig struktur vissa lärare har på sina lektioner. Att lyfta fram den mot lärarutbildningen kritiske Peter, kan förstärka intrycket av den usla situationen som ”lärare” befinner sig i, och stärker därmed den retoriska effekten. Artikeln skulle ha blivit mer trovärdig ifall ytterligare någon lärare uttalat sig, som fortfarande är kvar ute i verksamheten.

Den mörka retoriken kommer fram på flera ställen i artikeln, för att ta ett exempel så menar Zaremba; att skillnaden mellan Sveriges bästa och Sveriges svagaste lärare har aldrig varit större och visar på exempel hur det kan fungera i ett klassrum för lärare av

den svagare sorten. Troligtvis var de ordinarie lärarna i klass 9A,⁴⁸ av den svagare sorten, ty där tar han upp en av ”elitlärnarnas” uttalande, att ifall han vore förälder till en elev i den skolan, skulle han utan tvekan stämma skolan. Retoriskt sett är det märkligt att Zaremba plötsligt drar in föräldrarna, det ger en känsla av att det är de som har makten över skolan. Kan den retoriska tendensen vara sådan att varken skolpolitiker, lärare eller rektorer kan påverka skolsituationen? Här eggas han läsarna, många av dem är själva föräldrar, mot de svagare lärarna.

Zaremba går även till attack mot Sveriges lärarförbund. 1969 beslutade detta fackförbund att även ”folk” utan utbildning kunde bli medlemmar. Detta gynnade tillströmningen till detta fack men samtidigt var det en katastrof för lärarprofessionen. Här tar han upp en lärarkategori som menar att fördjupning i ett ämne avspeglar en föräldrad kunskapssyn. Vilken retorisk källa han använder sig av i detta uttalande framgår inte av texten. Två ”säkra” tecken på avprofessionalisering vill dock Zaremba ge sina läsare, det är att lärarförbundet saknar statistik över vad deras medlemmar har för utbildning samt att Skolverket inte kan säga vad åtta tusen rektorer har för meriter. Av de som idag går den behörighetsgivande rektorsutbildningen är hälften lärare, Zaremba menar att de andra kan vara vad som helst, golfcoacher eller militärer. Han skrädder heller inte orden när han tar upp lärarhögskolornas kvaliteter, han ”känner till” lysande pedagoger som aldrig har satt sin fot på en sådan skola!

För att ytterligare förstärka retoriken lyfter Zaremba skolstyrelsens ordförande i Åstorp, Gösta Brodin, vars rubriker utropade ’Krig mot lärarna’, ’Lärarna jobbar bara halvtid, men har fullt betalt’, i *Expressen*, i december 1982. De hade lön när de inte jobbade och så var det detta med de långa loven. Brodin beskrev lärarna som snyltare, slöa, egoister, ett skrå som bevakade orättmätiga privilegier. Han fick många anhängare och hans kampanjer mot lärarna gav den effekten att staten satte igång en översyn av lärarnas arbetsvillkor. Det retoriska budskapet Zaremba vill framhålla i och med att han poängterar Brodins agerande, är att detta kan ha varit en orsak till att Göran Persson fick igenom sina beslut om kommunaliseringen. Retoriken är djupt dystopisk och deterministisk, utan hopp, utan möjlighet till mobilisering.

⁴⁸ <http://www.svt.se/nyheter/sverige/klass-9a-vacker-debatt-om-skolan-auktoritara-coacher-och-mesigalarare>.

Programserien Klass 9A fortsätter att väcka debatt kring situationen i skolan. Den här säsongen är det mesiga och självupptagna lärare som ska coachas av superpedagogerna.

Klass 9A har både hyllats och kritiserats sedan den första säsongen 2008. Åtta pedagoger valdes ut för att höja resultaten i en högstadiesklass på en av de mest problemfyllda skolorna i landet. Hämtad 2014-12-05

3.6 ”Vem ska ha makten att beskriva läraryrket.”⁴⁹

Prodekan och FD i psykologi Malmö Högskolan, Bim Riddersporre inleder sin artikel med orden; ”De som per definition har förtroendet att föra talan i sina egna yrkesfrågor är professionerna. Lärarna strävar efter full professionsstatus – men hur står det till med lärarnas yrkesspråk?”⁵⁰

Logos

Artikeln kan sägas vara ett förtydligande av Zarembas artikel, dock inte i så negativa ordalag. Här är inte de svagare lärarna målgrupp utan hela yrkeskåren. Den är utgiven i *Pedagogiska Magasinet* i februari 2011 och skriven av universitetslektor Bim Riddersporre. Artikeln syftar till lärarnas yrkesspråk, professionsstatus, legitimation och autonomi kontra styrning. I jämförelse med andra yrken hävdar Riddersporre att läraren har ett ensamyrke, då lärarens arbetstid till stor del handlar om att vara själv, tillsammans med elever. Om lärarnas profession hänvisar hon till Anna-Karin Frisk⁵¹

[...] Det är i lärares samarbete och gemensamma yrkeskompetens som en profession byggs upp och en yrkesstatus etableras – inte genom enskilda lärares briljans, eller medfödda fallenhet. De briljanta och de extroverta lärarna, ämnes-experterna, IT-pedagogerna och de gudabenådade relationsskaparna, måste förenas med den tysta erfarenhetens okända hjältar. Och den aktiviteten och de slutsatserna måste beskrivas. Av oss lärare.

Genom detta citat från en lärare, får retoriken i artikeln en fördjupad dimension, här är en som verkligen arbetar på fältet. Lärarlistan, som Frisk är initiativtagare till, är en proteströrelse som vill hävda lärarnas profession mot marknadsekonomiska floskler och fördummande arbetsvillkor. Lärarlistan ligger nu inte bara på Facebook utan har även fått en egen hemsida⁵².

Riddersporre tar upp en diskussion om regeringens förslag med legitimation för att stärka kvaliteten i läraryrket och tydliggöra yrkesansvaret. Hon ställer sig frågan; ”vem har makten över att beskriva lärares yrkesmässiga utmaningar och vilka redskap behövs för att kommunicera och utveckla yrkesfrågorna?”! Hon undrar över hur det står till med lärarspråket, ska det beskrivas av lärarna själva, eller av politiker, journalister eller forskare? Är lärarna verksamma inom en profession eller inom ett yrke? Kan lärarna

⁴⁹ Bim Riddersporre, ”Vem ska ha makten att beskriva läraryrket?”, *Pedagogiska magasinet*, 2011-02-25, <http://www.lararnasnyheter.se/pedagogiska-magasinet/2011/02/25/vem-ska-ha-makten-beskriva-lararyrket>.

⁵⁰ I ett ”yrkesspråk” kan yrkesprofessionen språkliggöra sina teorier, förklaringsmodeller, kunskaper och färdigheter, <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/7254/1/VT07-2611-121.pdf>. Hämtad 2014-12-22

⁵¹ Anna-Karin Frisk, Lärare och initiativtagare till Lärarlistan på Facebook, och författare till ”Lärare inse er makt”, *Pedagogiska Magasinet* 2011-02-25.

⁵² www.lararlistan.se. Hämtad 2014-12-22

påverka politiska processer. Den retoriska situationen är låst, något måste göras för att det ska ske en förändring i läraryrkets status.

Riddersporre tar upp frågan ifall lärarkåren helt sonika är fräntagen såväl den officiella som den inofficiella makten att formulera och besvara sina egna frågor. För att retoriskt övertyga att så är fallet använder sig Riddersporre av argument från Colnerud och Granström⁵³, de menar att professionalism snarare skuldsätter lärarna i stället för att stärka deras praktik, professionsstatus beskrivs som ett tveeggat svärd. Colnerud och Granström talar om tre nivåer vad gäller språket inom ett yrke. Den första nivån är vardagsspråket och den konkreta handlingsnivån. Lärarnas språk passar in på denna nivå som är den känslomässig och upplevelsenära. Pseudometaspråket tillhör den andra nivån, här kommer facktermer och specialuttryck in. Lärarna passar in på även denna nivå. Den tredje däremot, den metaspråkliga nivån är inte så vanlig bland dem, här har språket en förklarande och teoretisk bas, språket kan lyftas genom att använda teorier och modeller, för att se samband och göra generaliseringar. Här kan teorier vidareutvecklas. Denna nivå har enligt författarna ett yrkesspråk med professionsstatus och i och med detta anser de inte att läraryrket är en profession utan det befinner sig i en professionsprocess. Den retoriska tendensen i artikeln visar på att i det ensamarbete som läraryrket medför finns det inte samma tid för samtal mellan arbetskamrater som andra yrkesroller har möjlighet till.

Ytterligare en person, Feiwei Kupferberg, professor i pedagogik, uttalar sig om dagens lärarroll, han bekräftar nuläget som sålunda:

Att utföra det pedagogiska uppdraget idag kräver också förmågan att gå utanför sig själv, att komplettera sina tysta kunskaper med inspiration från andra fält. Det kan vara vetenskapens kritiska tänkande, konstens förmåga att gestalta idéer eller affärsvärldens känsla för vad kunden önskar⁵⁴

Regeringen vill nu höja lärarstatusen genom legitimering, den retoriska effekten Ridderstolpe antyder med sin artikel kan visa på att denna legitimering kan vara en draghjälp för yrkets auktorisering.

⁵³ Riddersporre hänvisar till, *Respekt för läraryrket* av Gunnel Colnerud och Kjell Granström.

⁵⁴ Feiwei Kupferberg, Professor Malmö Högskola, inst. Lärande och samhälle, <http://forskning.mah.se/id/lufeku>. Hämtad 2014-12-27

Pathos

Riddersporre tar upp lärarnas yrkesspråk som på grund av tidsbrist och arbetets utformning har svårt att nå upp till en professionsmässig nivå. Hon frågar sig ifall läraryrket ska beskrivas inifrån av lärarna själva eller utifrån av politiker, forskare eller journalister. Det är genom lärares samarbete och yrkeskompetens som en profession byggs upp och en yrkesstatus etableras. Den retoriska tendensen ger ett visst hopp för framtida handling ifall lärare kan tänka sig att öka samarbetet med sina kollegor. Lärares briljans och medfödda fallenhet kan inte påverka yrkets status.

Vad gäller lärarlegitimationen, menar Riddersporre, att man genom denna vill höja lärarnas status, men är det inte att tänka baklänges? Hon anser att det inte finns något förtroende från samhällets sida för lärarkåren, det finns ett öppet misstroende mot lärarnas arbete och lärarutbildningen, mot skolans resultat och mot den yttre styrningen som hela tiden ökar. I professionsområde är en auktorisation en bekräftelse på att ett yrke och de som arbetar inom detta yrke redan har samhällets förtroende. Här uppstår en retorisk situation som förmodligen väcker upp både lärarfack och lärarna själva. Vad ger det för retorisk effekt? Här går Riddersporre mot en hel yrkesgrupp, vilka känslor ger det en grupp som redan är hårt ansatt från samhällets sida? Och för att förstärka den retoriska effekten hänvisar Riddersporre till Colnerud och Granström som pekar på upp hur olika lärargrupper vänt sina stängningsstrategier mot varandra och de tar även upp ett historiskt genusperspektiv, där manliga lärare i början av 1900-talet har stärkt sin status gentemot kvinnliga lärare. Dessa båda exempel, menar författarna, kan ha bidragit till att försvagat lärargruppen ur ett professionsperspektiv. Den retoriska tendensen visar på att lärarna själva kan vara skulden till att lärarnas autonomi och status försämras. Retoriken är dystopisk så till vida att lärarna, enligt artikeln, saknar ett yrkesspråk. Den är entusiasmerande för de lärare som uppskattar samarbete med kollegor.

3.7.1 Lärarna lyfter Sverige⁵⁵

I en artikel, ”Kommer lärarlegitimationen att höja läraryrkets status?” från 2012 publicerad i *S.O.S*⁵⁶ har Ingrid Carlgren⁵⁷ gjort en tillbakablick på lärarprofessionen.

⁵⁵ Ingrid Carlgren, ”Kommer lärarlegitimationen att höja läraryrkets status”, <http://www.skolaochsamhalle.se/flode/lararutbildning/ingrid-carlgren-kommer-lararlegitimationen-att-hoja-lararyrkets-status/>. Hämtad 2014-11-30

⁵⁶ *Skola och Samhälle [S.O.S]* är en nättidning om skola, skolpolitik och lärarutbildning. Den heter S.O.S. för att den handlar om skola och samhälle, men också för att den är en signal om att det nu är hög tid att

Professionaliseringskampanjen som Lärarförbundet startade 1990 hade rubriken ”Lärarna lyfter Sverige”, den var enligt Carlgren värdeladdad, hoppfull och pekar på lärarnas position i samhället. Lärarna skulle i och med den förändrade styrningen ges ett större ansvar och handlingsutrymme, de omtalas i kampanjen som professionella och skulle få större frihet och mer ansvar.

Logos

Carlgren gör en jämförelse med hur läget är efter 20 år, där hon beskriver hur lärarrollen har utvecklats i negativ bemärkelse genom att deras autonomi har minskat, att de är utsatta för yttre kontroll samt ökade krav på dokumentation. Hon skriver att deras egentliga profession, (ordet ”egentliga” är ett värdeladdat och avslöjande ord i sammanhanget), är att ha inflytande över kunskapsutvecklingen och över vad som räknas till god kunskap minskar. Att inte ha inflytande över kunskapsutvecklingen innebär en avsaknad av en påverkansfaktor men vad är ”god kunskap”, finns det dålig kunskap? Här finns en retoriskt underförstådd mening som vänder sig direkt till skolfolk som har kännedom om vad kunskapsutveckling och god kunskap är.

I stort sett har denna artikel samma retoriska budskap, med syn på yrkesspråk och vem som för lärares talan. Jag tar fram denna artikel därför att den beskriver och förstärker retoriken i Riddersporres artikel. Som bilaga till denna artikel hänvisar jag till ytterligare en artikel av Ingrid Carlgren för att introducera kommande artikel som handlar om en del av regeringens åtgärd för att höja lärarnas status, nämligen ”Försteläraren”.

Pathos

De båda lärarfacken har ställt sig bakom den nya lärarutbildningsreformen, vilken innebär att utbildningen i större grad än tidigare kontrolleras av andra myndigheter än lärare. Det är ur ett professionaliseringsperspektiv bekymmersamt att inflytandet minskar och den yttre kontrollen av lärarna ökar, skriver Carlgren. Det innebär också att det är färre ungdomar som väljer lärarbanan. Den retoriska tendensen visar på en

föra en fördjupad, kritisk och bred diskussion om vart skolan är på väg. <http://www.skolaochsamhalle.se>. Hämtad 2014-11-30

⁵⁷ Professor i Pedagogik, ”Min forskning har tidigare framförallt gällt lärares arbete, kunskaper och utbildning med särskilt fokus på den professionella kunskapsbasen och relationen teori-praktik i lärares arbete. För närvarande arbetar jag med en forskarskola i ämnesdidaktik vid Stockholms universitet samt att bygga upp ämnesdidaktiska nätverk för klassrumsbaserat forsknings- och utvecklingsarbete i Stockholm”. <http://www.skolaochsamhalle.se/om/>. Hämtad 2014-11-30

negativ utvecklingstendens för hela lärarkåren och en försvagning av professionaliseringsprocessen.

En annan synpunkt som Carlgren vill betona är att de senaste lärarutbildningsreformerna bidragit till att metodikinstitutionerna har försvunnit. Det var här som de yrkesspecifika kunskaperna förmedlades. Lärarna hade stått starkare idag ifall lärarutbildningarna hade byggt vidare på dessa institutioner. Den retoriska tendensen idag, som Carlgren vill förmedla, visar på ett hårt angrepp på de båda lärarfacken, hon menar att det är dessa som i samspel med regeringen genomfört åtgärder som minskar lärarnas självständighet. Hennes retoriska budskap i artikeln är, med hennes egna ord, att det känns vemodigt att ett lärarförbund som för 20 år sedan så stolt talade om en professionalisering nu försvagar möjligheten för lärarna att stärka den. Retoriken är dystopisk men mellan raderna känns det som om Carlgren stöttar lärarna och riktar sig mot deras fackförbund, som lärare skulle det kännas entusiasmerande i den i övrigt negativa debatten om lärarnas arbetsposition.

3.7.2 I en artikel från 16 september, 2013 i *S.O.S*, talar Carlgren om regeringens förslag till ett skolforskningsinstitut.⁵⁸ Artikel heter; ”Hur lärare ska få kunskap bestäms uppifrån”.⁵⁹

Logos

Hon hänvisar till en rapport från Utbildningsutskottet, som handlar om hur forskning ska kunna bidra till skolans utveckling. Det är två idéer som kommer fram, den första idén handlar om att det behövs kunskapssammanställningar som ska spridas och komma till användning i skolan. Den andra idén är att lärarna ska ägna sig åt kollegialt lärande, för att kunna använda sig av ny kunskap, i första hand handlar det om nya metoder och verktyg. Genom dessa idéer ska lärare få möjlighet att träna på de nya metoderna, ägna sig åt kollegialt utbyte och handledning, samt lära sig ett kritiskt förhållningssätt. Carlgren ser en likhet mellan denna rapport och mycket av det som skrevs på 1970- och 1980-talet, den innehåller samma positivistiska vetenskapssyn och tekniska rationalitet, samma brist på förståelse för läraryrkets karaktär! Den retoriska situationen som

⁵⁸ <http://www.sou.gov.se/sb/d/18816>. Hämtad 2014-12-05

⁵⁹ Ingrid Carlgren, ”Hur lärare ska få kunskap bestäms uppifrån”, *Skola och Samhälle*, <http://www.skolaochsamhalle.se/flode/skolpolitik/ingrid-carlgren-kunskapsimplementering-genom-pabjuden-kollegialitet/>. Hämtad 2014-12-06

Carlgren vill framhålla är att paralleller kan dras till båda dessa tidsperioder angående synen på lärarna som objekt och inte som professionella yrkesutövare.

Pathos

Carlgren tar fram en enkät som även har redovisats i rapporten om vad lärarna själva anser att yrket kräver. Lärarna kräver tid för att utveckla undervisningen och tid för att ta till sig forskningsresultat inom det område de själva undersöker. Den retoriska tendensen Carlgren vill framhålla är att lärarna inte själva får bestämma behovet av egen forskning och ha kontroll över kunskapsutvecklingen som andra professioner, återigen kommer det synpunkter och förslag utifrån. Carlgren betonar det retoriska läget genom att till och med påpeka, i rubriken, att förslagen kommer uppifrån. Lärarna själva svarar i enkäten att de inte vill ha kollegial handledning i första hand. Retoriken i artikeln är dystopisk i det avseendet att Carlgren pekar på att direktiv kommer uppifrån och entusiasmerande för att lärarna har fått möjlighet att föra fram egna synpunkter, genom enkäten, på vad de anser är viktigt i lärarrollen

3.8 ”Jante frodas i lärarrummet”

Artikeln är publicerad i *Lärarnas Nyheter*, 8 maj 2014, den är skriven av journalisten Marianne Nordenlöw på Pedagogiska magasinet.⁶⁰ Artikeln utgår från intervjuer med lärare som varit förstelärare ett år.

Logos

Förstelärare Ulrika arbetar i ett arbetslag, hon undervisar i årskurserna 1-7, är matematikutvecklare i kommunen och handledare i matematiklyftet. Hon var ensam på sin skola att söka tjänst som förstelärare. Nordenlöw har även intervjuat tre andra förstelärare, de föredrar att vara anonyma, det ger en retorisk effekt av att journalisten är inne på ett ”känsligt område”. Den retoriska situationen för dessa lärare visar på att de backas upp av rektor och får möjlighet till även andra utvecklingsområden, det framgår av artikelns retorik att det är eldsjälarna och de som tror på skolans utvecklingspotential som sökt sig till dessa tjänster.

⁶⁰ <http://www.lararnasnyheter.se/pedagogiska-magasinet/2014/05/08/jante-frodas-lararrummet>.

Pathos

Större delen av artikeln handlar om på vilket sätt dessa förstelärare trycks ner av kollegor. Det är något inom skolans värld som gör det extra känsligt att utmärka sig, inte för inte sågs läraryrket länge som ett kall, säger Ulrika. Artikel består till 90 % av exempel på trakasserier som förstelärarna utsätts för av sina kollegor. Den positiva upplevelsen för de som arbetat ett år som förstelärare är att tjänsten känns som ett lyft i yrkesutövningen. Kommunerna har under detta läsår anställt fler förstelärare, vilket innebär en avdramatisering av förstelärarreformen, dock är det retoriska budskapet i artikeln att själva titeln ”förstelärare” byts ut mot en annan mer lämplig, något som har med skolutveckling att göra och att själva uppdraget måste tydliggöras.

I kommande nummer av *Pedagogiska magasinet*, augusti 2014, kommer ett inlägg från ”andreläraren”,⁶¹ som stärker den retoriska tendensen genom att påpeka uppdragets otydlighet. Vem bestämmer värdet på en yrkesverksam människa, skriver en anonym insändare. Hur ska kompetensen mätas utifrån godtyckliga system? Vi lever i ett konkurrenssamhälle och insändaren vädjar till facket, att det ska få ordning på det här orättvisa, ogenomtänkta karriärsystemet.

Summering

Lärarna beskrivs negativt i pressen på 2010-talet vilket inte höjer lärarnas status. Zarembas artikel i *DN* är rent tragisk då den har en läsarkrets som når många olika yrkeskategorier, vilket förstärker lärarnas negativa rykte. Dock finns det visst hopp i de övriga artiklarna, som kan påtala de problem som finns, yrkesspråket och hur lärarna styrs uppifrån, och på sätt i framtiden få en större frihet och fortsätta professionaliseringsprocessen. Tyvärr medför dagens förstelärare en nagel i ögat på de kollegor som inte når upp till denna nivå, vilket kan innebära att dessa lärare tappar lusten och glädjen i sin yrkesutövning. En annan orsak till missämja är att politiker framhåller kollegial handledning, vilket lärarna själva anser att de inte har något behov av. Lärarlegitimationen är viktig, genomförandet kommer dock att ta tid eftersom det idag liksom på 1960-talet råder en stor lärarbrist.

⁶¹ A.a., ”’Andrelärens’ röst saknas i debatten”, *Pedagogiska Magasinet* 3 september 2014.

4 Diskussion

Den retoriska analysen har varit intressant på flera sätt, dels att fördjupa sig i avsikten med texterna i artiklarna och dels på vilket sätt författarna försöker övertyga sina läsare. Själva analysen av logos och pathos är direkt anslutna till artiklarna. Den retoriska effekten är svår att avgöra, det beror helt på vem läsaren är, om den är positiv till utvecklingen i fråga eller om den föredrar det traditionella. Den retoriska situationen visar på en hög status i samhället för lärarna före 1960. Det avslöjar en retorisk tendens om en mer individuell lärarroll, en kvarleva från en svunnen tid.

Liedmans begrepp semiprofession kan diskuteras angående lärarnas professionalisering, lärarna har idag inte samma självständighet mot sina uppdragsgivare och kan heller inte påverka sin arbetssituation. Det är kontrollen utifrån, från stat, kommun och skolinspektion som bidrar till att lärarna mer och mer förlorar sin frihet. Här kan jag hänvisa till Ingrid Carlgrens artikel ”Hur lärare ska få kunskap bestäms uppifrån”. Artikeln var en kommentar till förra regeringens rapport från Utbildningsutskottet om att starta upp ett ”Skolforskningsinstitut”, detta förslag diskuterades 2013, och ligger nu, efter senaste regeringsskifte, förmodligen på is. Alvesson som har samma syn på profession som Liedman, menar att det är problematiskt att många ser ökad profession som att få en bättre ställning i samhället än andra. Han menar att det är ett nollsummespel, det vill säga att ökad status för en grupp innebär minskad status för en annan. En annan aspekt som han ser i dagens samhälle är begreppet ”grandiositet”, att allt ska låta så tjusigt som möjligt. Det kan vara en förfining av titlar och av att stärka sin självkänsla och sin grupp genom professionalisering.

Min slutsats efter att ha studerat artiklarna i min uppsats är att redan på 1960-talet startade avprofessionaliseringen, eftersom lärarrollen då genomgick en stor förändring. Retoriken i artiklarna visar på att lärarna tvingades anpassa sig dels efter samhällets utveckling i en mer fostrande och handledande roll och dels genom att ny teknik blev tillgänglig. Det talas inte om profession utan om lärarpersonlighet, det gäller för lärarna på 1960-talet att vara förändringsbara och utvecklingsbenägna.

I slutet av 1980-talet och vid genomförandet av kommunaliseringen sker ytterligare en förändring av lärarrollen. Effekterna av kommunaliseringen syns tydligt i artiklarna på 2010-talet. Det fanns en hög förväntan på lärarrollen vid decentraliseringen eller var det ett spel av politikerna att få igenom kommunaliseringen? Enligt Karlsohn, blev ”ostyrbarheten” för stor för staten och ”styrandet” lämnades över till lokala

myndigheter, staten kunde då styra genom nationella mål och resultatutvärdering – det var en av orsakerna till att lärarnas påverkan på skolan minskades drastiskt. I de senare artiklarna kommer effekterna av kommunaliseringen att synas, avprofessionaliseringen är ett faktum. Många försök att entusiasmera lärarna har visat sig under årens lopp, men den dystopiska undertonen finns hela tiden med i bakgrunden.

Jag har ägnat många timmar för att leta fram de artiklar jag har analyserat och från början sökte jag i första hand efter artiklar som varit skrivna av lärare. Jag fann bara en på 1960-talet som handlade om lärarpersonligheten. Jag saknar lärarens röst i debatten och funderar på varför de lyser med sin frånvaro. Av egen erfarenhet vet jag att det finns en rädsla för att säga sin mening, eftersom följderna kan bli att inte följa med i löneutvecklingen och idag kanske även för att inte nå upp till karriärtjänster.

”Andreläraren” är ett exempel, då denne föredrar att vara anonym i skoldebatten.

Framtida forskning

Det finns mycket att göra för att stärka lärarnas position i samhället på olika sätt, jag anser att ny forskning bör göras angående en helt ny organisation i skolan. Ett sätt att lösa lärarnas arbetsbelastning kan vara att anställa andra yrkesgrupper, exempel på dessa är ekonomer, administratörer, kontaktpersoner mellan skola och föräldrar, organisatörer. När lärarna får återgå till det de är utbildade för finns en möjlighet att höja lärarnas status och att de själva får möjlighet att påverka sin arbetssituation.

En annan synpunkt på framtida forskning är legitimationens roll i lärarbristens tider. En tredje handlar om effekterna av förstelärare på skolor.

5 Källor

Litteratur

Alvesson Mats, 2011, *Tomhetens Triumf, Om grandiositet, illusionsnummer & nollsummespel*, Bokförlaget Atlas, Stockholm.

Karlsohn Thomas, 2009, *Teknik Retorik Kritik. Om IT-bubblan och datoriseringen av skolan*, Carlssons Bokförlag, Stockholm

Liedman Sven-Eric, 2011, *Hets! En bok om skolan*, Albert Bonniers Förlag, Stockholm.

Lilja, Peter, 2014, *Negotiating teacher professionalism: on the symbolic politics of Sweden's teacher unions*, *School of education*, Malmö University, Diss.

(sammanfattning), <http://dspace.mah.se/handle/2043/17072>.

Nordin Svante, 2013, *Varför idéhistoria, En ämnesintroduktion för nya studenter*, studentlitteratur AB, Lund.

Richardson Gunnar, 1990, *Svensk Utbildningshistoria*, fjärde upplagan, Studentlitteratur, Lund.

Wennström Johan, 2014, *Lärare utan frihet, När vänstern och högern kidnappade lärarprofessionen*, Samhällsförlaget AB, Renstig och Källén Publishing, Stockholm.

Artiklar

A.a., ”Andrelärorens’ röst saknas i debatten”, *Pedagogiska magasinet*, 2014-09-03.

Carlgren Ingrid, ”Kommer lärarlegitimationen att höja lärarkretsens status? *Skola och Samhälle*, 2012-09-13. <http://www.skolaochsamhalle.se/flode/lararutbildning/ingrid-carlgren-kommer-lararlegitimationen-att-hoja-lararkretsens-status/>.

Carlgren Ingrid, ”Hur lärare ska få kunskap bestäms uppifrån”, *Skola och samhälle*, 2013-09-16. <http://www.skolaochsamhalle.se/flode/skolpolitik/ingrid-carlgren-kunskapsimplementering-genom-pabjuden-kollegialitet/>.

Kaleen Gustaf, ”Om lämplighet för läraryrket”, *Pedagogisk Tidskrift*, häfte 4/1964.

Lewin Leif, ”Kommunaliseringen av skolan är ett misslyckande”, Leif Lewin, *Dagens Nyheter*, 2014-02-10, <http://www.dn.se/debatt/kommunaliseringen-av-skolan-ar-ett-misslyckande/>.

Nordenlöv Marianne, ”Jante frodas i lärarrummet”, *Pedagogiska Magasinet*, 2014-05-08, <http://www.lararnasnyheter.se/pedagogiska-magasinet/2014/05/08/jante-frodas-lararrummet>.

Riddersporre Bim, ”Vem ska ha makten att beskriva läraryrket?”, *Pedagogiska magasinet*, 2011-02-25, <http://www.lararnasnyheter.se/pedagogiska-magasinet/2011/02/25/vem-ska-ha-makten-beskriva-lararyrket>.

Rudvall Göte, ”Den nya skolan kräver hög värdering av lärarinsatsen”, *Skolvärlden* 18/1966.

Sellergren Ulf, ”Ny lärarroll – javisst, men var är rollhäftet?”, *Skolvärlden*, nr 19/1966.

Tormod Kjell, ”Förföljelsen av adjunkterna”, *Skola och Samhälle*, 2011-10-17,
<http://www.skolaochsamhalle.se/flode/skola/kjell-tormod-den-tidlosa-lararrollen/>.

Zaremba Maciej, ”Sverige har slutat undervisa’. Så förlorade lärarna sitt yrke”, *Dagens nyheter*, 2011-04-12, <http://www.dn.se/kultur-noje/sverige-har-slutat-undervisa-sa-forlorade-lararna-sitt-yrke/>.

Åstrand Sigurd, ”Kraven på lärarens kunskap ökar ständigt”, *Skolvärlden* 19/1966.

Övriga nätkällor

Florin Christina

http://www.lararnashistoria.se/article/lararnas_professionalisering.
<http://www.lararnashistoria.se>.

Forskningsläge: Anders Broberg och Arvid Nordquist

<http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A131735&dswid=9103>.

Forskningsläge: Joakim Krantz och Lena Fritzen

<http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:617301/FULLTEXT01.pdf>.

Frisk Anna-Karin

<http://www.lararlistan.se>.

Förstelärare

<http://www.lr.se/duidinyrkesroll/karriartjanster/forstelarare.4.2e15552813c8cc3f72a4031.html>.

Husén Torsten

<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/torsten-husen>, hämtad 2014-12-06.

Kaleen Gustaf

<http://www.worldcat.org/title/huvuddragen-av-den-svenska-handelsundervisningens-historia-fram-till-ar-1830-akademisk-avhandling-av-filosofiska-fakultetens-i-uppsala-humanistiska-sektion/oclc/459710882>.

<http://runeberg.org/sfl/6/0268.html>. Hämtad 2015-01-13

Karlsohn Thomas

<http://katalog.uu.se/empinfo/?id=N13-2548>, hämtad 2015-01-13

Klass 9A

<http://www.svt.se/nyheter/sverige/klass-9a-vacker-debatt-om-skolan-auktoritara-coacher-och-mesiga->.

Kupfernberg Feiwei

<http://forskning.mah.se/id/lufeku>.

Lundahl Christian

http://www.pbs.kau.se/startside/Konferenser/Christian_Lundahl.

Marklund Sixten

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sixten-marklund>.

Planer på ett skolforskningsinstitut

<http://www.sou.gov.se/sb/d/18816>.

Riddersporre Bim,

<http://forskning.mah.se/id/lubiri>.

Román Henrik

Lärares identitet, Läroverket och läroverksläraren, <http://www.lararnashistoria.se>.

Skola och Samhälle

<http://skolaochsamhalle.se>.

Sparrlöf Göran, Folkskollärarna, en facklig tillbakablick

http://www.lararnashistoria.se/article/folkskollararna_facklig_tillbakablick.

Svenska Akademien. SAOB spalt: P1961; tryckår: 1954

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/196/160.html>.

Zaremba Maciej

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/maciej-zaremba>.

Åstrand Sigurd

<http://nyaelementar.stockholm.se/historia>.